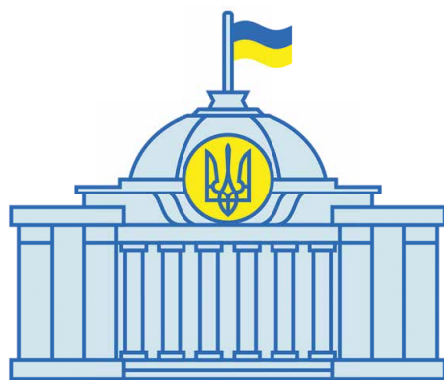

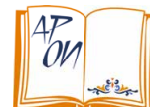
НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ
ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ
З ОСНОВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ
ТА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ
ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Авторський колектив:

Гриньова Марія Василівна, методист науково-методичної лабораторії управлінської діяльності та забезпечення якості освіти кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Іванюк Ірина Володимирівна, старший науковий співробітник Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України, заступник голови ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», кандидат педагогічних наук, старший дослідник

Паращенко Людмила Іванівна, директор Київського ліцею бізнесу, голова ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», доктор наук з державного управління, професор

Юрчишин Леся Тарасівна, вчитель історії, правознавства, громадянської освіти Новопечерської школи-ліцею I-III ступенів (м. Київ), найкращий вчитель громадянської освіти за версією премії Global Teacher Prize Ukraine 2020

Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо : навчальні програми курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму для закладів загальної середньої освіти та методичні рекомендації для вчителів / М. Гриньова, І. Іванюк, Л. Паращенко, Л. Юрчишин ; за ред. Л. Паращенко. Київ : Майстер Книг, 2023. 72 с.

ISBN 978-617-7652-87-7.

УДК 328(072)

Це видання складається з комплекту навчальних програм курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 4-го, 9-го, 11-го класів закладів загальної середньої освіти та методичних рекомендацій для вчителів. Навчальні програми та методичні рекомендації призначені для впровадження громадянської парламентської просвіти у навчальний процес закладів освіти. Видання може бути використане й для організації позакласної роботи та в просвітницькій діяльності організацій, які працюють з дітьми та молоддю. Практичною цінністю є узагальнені ресурсні матеріали для вивчення парламентаризму, рекомендації з використання онлайн застосунків під час очного та дистанційного навчання.

Ця публікація стала можливою завдяки щедрій підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст публікації не обов'язково відображає погляди USAID чи уряду Сполучених Штатів. Публікація здійснена в рамках Програми USAID «Рада: наступне покоління», яка є п'ятирічною ініціативою (2021–2026), що впроваджується ГО «Інтерньюз-Україна». Більше про Програму: <https://internews.ua/rang/about>

Електронну версію цього видання розміщено на вебсайті
ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» www.edudevelop.org.ua

Жодна частина цього видання не може бути відтворена, тиражована, розповсюджена без письмового дозволу ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики». Порушення авторського права призводить до відповідальності, передбаченої чинним законодавством України та нормами міжнародного права.

ЗМІСТ

Частина 1. КОМПЛЕКТ ПРОГРАМ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ З ОСНОВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ «НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 4-ГО, 9-ГО, 11-ГО КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	5
Пояснювальна записка	6
Актуальність.....	6
Компетентнісний потенціал	7
Мета та завдання	9
Характеристика змісту та структури курсу.....	9
Особливості організації освітнього процесу	10
Очікувані результати навчальної діяльності	11
Ключові питання щодо варіантів освоєння курсу	12
Ключові питання оцінювання.....	12
Ключові питання етики викладання	12
ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 4-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	14
Нормативна база	14
Зміст і структура.....	14
Цілі і завдання.....	14
Взаємозв'язок з Державним стандартом початкової освіти	15
Взаємозв'язок з інтегрованим курсом «Я досліджую світ»	16
Прогнозовані результати навчальної діяльності	18
Зміст програми.....	20
ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 9-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	25
Нормативна база	25
Зміст і структура.....	25
Цілі і завдання.....	25
Взаємозв'язок із Державним стандартом базової і повної середньої освіти	26
Основні підходи до реалізації навчальних завдань курсу	27
Зміст програми.....	29
ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 11-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	35
Нормативна база	35
Зміст і структура.....	35
Цілі і завдання.....	35
Взаємозв'язок з Державним стандартом базової і повної середньої освіти	35
Зміст програми.....	39
Список літератури і корисних покликань	45
Нормативно-правові акти	45
Ресурси вебпорталу Верховної Ради України.....	46
Навчально-методичні матеріали.....	47
Наукові публікації	48
Інформаційні матеріали	49
Корисні посилання.....	51

Частина 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ

«НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО»

ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 4-ГО, 9-ГО, 11-ГО КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	53
ПУТІВНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ	54
Тож як вчителю обрати правильний маршрут?	54
МОБІЛЬНІСТЬ ТА АДАПТИВНІСТЬ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ КУРСУ.....	56
Що?.....	56
Як?	56
Для чого?	57
Мобільність й адаптивність практичної складової курсу: методичні стратегії та педагогічна творчість.....	57
ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ОФІЦІЙНОГО ВЕБПОРТАЛУ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ.....	62
Що?	62
Як?	62
Для чого?	62
Освітній потенціал офіційного вебпорталу парламенту України	63
ВЕРБАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	65
Що?.....	65
Як?	65
Для чого?	66
ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ЗАСТОСУНКІВ ПІД ЧАС ОЧНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	67
Що?.....	67
Як?	67
Для чого?	68
Онлайн-застосунки для організації активного й інтерактивного навчання.....	68
Робота з інформацією: ресурсні матеріали для здобувачів освіти	70

КОМПЛЕКТ
ПРОГРАМ КУРСУ
ЗА ВИБОРОМ З ОСНОВ
ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ
ДЕМОКРАТІЇ
ТА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ
«НАШ ПАРЛАМЕНТ:
ДОСЛІДЖУЄМО,
РОЗУМІЄМО,
ВПЛИВАЄМО»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ 4-ГО, 9-ГО,
11-ГО КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Комплект навчальних програм курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 4-х, 9-х, 11-х класів закладів загальної середньої освіти (далі — курс за вибором) розроблено на основі Державного стандарту початкової освіти (2018) та Державного стандарту базової і повної середньої освіти (2011, редакція 2020) з урахуванням Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» до 2029 (2016), Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (2010). Зазначені документи заклали нормативну базу та визначили концептуальні засади й методичні підходи для активного впровадження парламентської просвіти, вивчення основ представницької демократії та парламентаризму в Україні як невіддільної складової громадянської освіти в діяльності закладів загальної середньої освіти.

Актуальність

Демократичні перспективи розвитку України пов'язуються в суспільстві з молоддю. Водночас рівень вмотивованості та спроможності молодих людей брати активну участь у процесі політико-владних відносин, впливати на перебіг соціально-політичних процесів і формування владних політичних структур залишається низьким¹. Політична апатія та інертність молоді, недовіра до органів влади та народних обранців ще більш загострилися в період війни. За даними дослідження (лютий–березень 2023), більшість респондентів (64 %) не довіряють державному апарату (чиновникам) та політичним партіям (63 %). Верховній Раді України висловили недовіру 51 % опитаних². Низький рівень обізнаності громадян з роботою Верховної Ради України негативно впливає на формування громадської думки про парламент і його діяльність та перешкоджає ефективному державному управлінню, впровадженню законодавчих рішень, залученню громадян до участі в роботі парламенту шляхом подання електронних петицій, участі в громадському обговоренні тощо.

Перед сучасною шкільною освітою постає складне завдання навчити молоде покоління громадян усвідомлювати власні права й обов'язки, розуміти ключові аспекти діяльності демократичних інститутів, зокрема парламенту, бути активними в громадсько-політичному житті й спроможними до ефективної політичної партисипації, тобто участі в процесі формування, перетворення та впровадження публічної політики³. Навчання здобувачів освіти основам представницької демократії та парламентаризму також набуло актуальності в контексті державного Плану відновлення України в повоєнний час, де передбачається реалізація комплексної програми парламентської просвіти⁴.

Парламентська просвіта є складовою громадянської освіти; це система просвітницьких заходів формальної та неформальної громадянської освіти, що

¹ Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л. Громадянська парламентська просвіта в закладах освіти України: Аналіт. звіт за результатами соціол. опитування освітян та учнів. Київ : [Б. в.], 2020. 96 с.

² Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий–березень 2023 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamku/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-dosotsialnykh-institutiv-liutyi-berezen-2023r>

³ Мій парламент: розумію і впливаю: Метод. посіб. з громад. парлам. просвіти для роботи з дітьми та молоддю / М. Гриньова, І. Іванюк, Л. Паращенко, Л. Юрчишин. Київ : [Б. в.], 2020. 96 с., С. 13

⁴ Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Державне управління». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/governance.pdf>

націлені на розвиток обізнаності громадян щодо устрою та функціонування парламентаризму в Україні, механізмів взаємодії та впливу громадян на діяльність парламенту і народних депутатів, посилення спроможності громадян до ефективної політичної участі в ухваленні рішень щодо розв'язання суспільно-політичних питань, а також формування відповідального ставлення до своїх громадянських прав й обов'язків, пов'язаних з участю на державному та місцевому рівнях¹.

Комплект навчальних програм курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму в Україні «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 4-х, 9-х, 11-х класів, розроблений авторами в співпраці з Освітнім центром Верховної Ради України для ширшого впровадження парламентської просвіти в освітній процес українських закладів загальної середньої освіти.

Для реалізації навчальної програми доцільно використовувати методичний посібник з парламентської просвіти для роботи з дітьми і молоддю в системі загальної середньої та позашкільної освіти «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо».

Методичний посібник

https://edudevelop.org.ua/images/files/nash_parlament_posibnik.pdf

Компетентнісний потенціал

У системі загальної середньої освіти громадянська парламентська просвіта здійснюється завдяки викладанню в 9-му та 10–11-х профільних класах предмета «Правознавство», у 10-му класі інтегрованого курсу «Громадянська освіта», впровадженню курсів за вибором з громадянської освіти, що посилює, однак не забезпечує повністю потреби в навчанні основам представницької демократії та парламентаризму на всіх рівнях освіти.

Компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти окреслює можливості інтеграції громадянської парламентської просвіти в зміст навчальних дисциплін початкової школи. Так, обов'язкові результати навчання здобувачів освіти з громадянської та історичної освітньої галузі передбачають володіння випускниками початкової школи низкою компетентностей, пов'язаних з основними завданнями громадянської парламентської просвіти. Водночас інваріантна складова історичної та громадянської освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти має недостатній потенціал щодо здійснення громадянської парламентської просвіти, оскільки в змісті та очікуваних результатах не простежується тема парламентаризму, зокрема питання, пов'язані з устроєм та функціонуванням парламенту в Україні, механізмами взаємодії та впливу громадян на діяльність Верховної Ради України і народних депутатів, виборами органів влади тощо. Варіативна складова Базового навчального плану початкової освіти передбачає можливість впровадження курсу за вибором з громадянської парламентської освіти в контексті посилення навчальних дисциплін громадянської та історичної галузі освіти.

¹ Мій парламент: розумію і впливаю : Метод. посіб. з громад. парлам. просвіти для роботи з дітьми та молоддю / М. Гриньова, І. Іванюк, Л. Паращенко, Л. Юрчишин. Київ : [Б. в.], 2020. С. 11.

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти освітня галузь «Суспільствознавство» включає два компоненти — історичний і суспільствознавчий. Okремі змістові лінії складових історичного компонента (людина — суспільство, людина — влада) та суспільствознавчого компонента (людина в суспільно-політичній сфері, людина в соціальній сфері, людина в правовій сфері, людина в економічній сфері) окреслюють компетентнісний потенціал парламентської просвіти в системі базової і повної середньої освіти. Підґрунтям для впровадження в освітній процес курсів за вибором, які можуть посилити інваріантний компонент освітньої галузі «Суспільствознавство», є зазначена в стандарті можливість.

Зміни, що відбулися в ставленні до актуальності парламентської просвіти на рівні загальної середньої освіти, відображені у впровадженні наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» та оновленні підходів до її здійснення, зокрема реалізації компетентнісного й поступального підходів, «навчання через участь»¹.

Вищезазначене обґрунтовує необхідність та визначає можливість здійснення громадянської парламентської просвіти в закладах загальної середньої освіти засобами курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти початкової, середньої та старшої школи.

Курс за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» спрямований на формування таких ключових компетентностей:

- громадянські та соціальні компетентності — усвідомлення ідей демократії, моралі, справедливості, рівності, свободи, прав людини, рівних прав і можливостей; спроможність діяти як відповідальні громадян(к)и та брати повноцінну участь у громадському й суспільному житті, зокрема класу, закладу освіти, громади; виявляти повагу й толерантність, уміти конструктивно співпрацювати, діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних із різними проявами дискримінації;
- інформаційно-комунікаційна компетентність — впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій для розвитку, навчання й виконання особистих і суспільно значущих завдань в різних навчальних та життєвих ситуаціях;
- інноваційність — адекватне реагування на швидкі зміни, відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, заклад освіти, громада тощо), визначати й ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб займатися навчанням упродовж усього життя та досягати успіхів у ньому;
- екологічна компетентність — усвідомлення важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства та відповідна природоохоронна поведінка;
- навчання впродовж життя — визначати власні потреби та застосовувати різні способи та можливості для розвитку компетентностей, спроможність вчитися й працювати як у колективі, так і самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його й ділитися його результатами з іншими.

¹ Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: Схвалено КМУ від 03.10.2018 р. № 710-р: станом на 8 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text>

Важливою складовою курсу є вдосконалення навичок спілкування державною, рідною та іноземними мовами. Курс за вибором є інтегрованим щодо реалізації наскрізних змістових ліній: «Громадянська відповідальність», «Підприємливість і фінансова грамотність», «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Здоров'я і безпека».

Мета та завдання

Мета курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» полягає у формуванні в здобувачів освіти громадянських та соціальних компетентностей, відповідального ставлення до своїх прав й обов'язків, пов'язаних з політичною партисипацією та свідомим вибором влади, завдяки підвищенню рівня обізнаності про роль і функції Верховної Ради України, діяльність народних депутатів України, можливості взаємодії громадян з парламентом, а також сприяння на цій основі становленню культури громадянськості.

Завданнями курсу, зважаючи на вікові особливості учнів початкової, середньої та старшої школи, є:

- підвищити обізнаність про парламентаризм в Україні та світі, про роль і місце Верховної Ради України як органу законодавчої влади в системі державної влади, особливості діяльності народних депутатів України і взаємодії з ними;
- привернути увагу до парламентської тематики в контексті демократії та політики, повноважень і функцій парламенту як демократичної інституції та представницького органу, що втілює інтереси виборців;
- розвинути спроможність до політичної партисипації та політичного лідерства через практику демократичної участі в ухваленні рішень на рівні різних спільнот;
- сприяти визнанню здобувачами освіти цінностей демократії, прав людини, громадянської відповідальності та усвідомленню себе як майбутніх виборців.

Характеристика змісту та структури курсу

Комплект програм курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» ґрунтується на принципі поступовості в здійсненні громадянської парламентської просвіти та складається з трьох навчальних програм, які розроблені для кожного рівня загальної середньої освіти:

- початкової школи: 4 клас (17 год.);
- середньої школи: 9 клас (17 год.);
- старшої школи: 11 клас (17 год.).

Кожна програма, що входить до цього комплекту, є завершеною, містить цілі, зміст і завдання громадянської парламентської просвіти на окремому рівні освіти. Разом навчальні програми становлять цілісність, що забезпечується в змісті, очікуваних навчальних результатах і діяльнісному підході до опанування основ представницької демократії та парламентаризму.

Навчальна програма для кожного рівня шкільної освіти включає 4 розділи.

Перший розділ (вступ) актуалізує знання про ключові аспекти прав людини, демократії та політики в демократичній державі як концептуальні засади здійснення народовладдя в Україні; сприяє усвідомленню учнями / ученицями себе частиною українського суспільства й громадянами України через практику індивідуальної та колективної самоідентифікації; мотивує до подальшого дослідження можливостей реалізації права на участь та відповідальності за добробут у спільнотах і суспільстві.

Другий розділ, практикум, передбачає формування знань про мету, процедуру та принципи організації виборчого процесу на демократичних засадах через набуття учнями / ученицями досвіду проведення виборів до органів учнівського самоврядування або проведення імітаційної гри «Обираємо наш парламент» і здійснення відповідної аналогії з реальною практикою; розуміння реалізації активного й пасивного виборчого права, демократичних принципів проведення виборів; сприяння визнанню цінності демократії та демократичних процедур, усвідомленню відповідальності за власний вибір.

Третій розділ, занурення, ознайомлює з минулим та сьогоденням парламентаризму в Україні та світі, правовим статусом, повноваженнями, функціями та структурою Верховної Ради України, правами та обов'язками народного депутата України; занурює у дослідження процесу ухвалення Верховною Радою України політичних рішень, стадій законодавчого процесу; спонукає до набуття учнями / ученицями досвіду публічних презентацій, обговорень та ухвалення рішень демократичним шляхом; сприяє усвідомленню ролі Верховної Ради України в системі органів державної влади в Україні та її ролі у розв'язанні суспільно значущих завдань та викликів.

Четвертий розділ, завершальний, передбачає розгляд можливостей співучасті в управлінні державними справами через використання різних інструментів політичної партисипації для взаємодії з Верховною Радою України та народними депутатами України; набуття учнями / ученицями досвіду командної роботи, розгляду питань з різних позицій, ухвалення спільних рішень для розв'язання різних суперечностей; сприяє усвідомленню необхідності участі у розв'язанні проблем українського суспільства через партнерську співпрацю з іншими громадянами, конструктивну взаємодію з Верховною Радою України й іншими органами державної влади в Україні.

Особливості організації освітнього процесу

Курс за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» розроблений на основі конструктивістської дидактико-методологічної моделі освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Відповідно до цієї моделі учні та учениці мають навчитися брати участь у житті демократичного суспільства як громадяни / громадянки, розвиваючи компетентності аналізу та судження під час розв'язання політичних питань, ухвалюючи політичні рішення та опановуючи методичні навички¹.

¹ Голлоб Р., Крапф П., Вайдінгер В. Беремо участь у демократії: плани уроків з ОДГ / ОПЛ для старших класів середньої школи. Том 4. Київ: Основа, 2016. С. 19.

У викладанні курсу мають дотримуватися такі принципи:

- поєднання теоретичних знань у сфері парламентаризму та демократичних ціннісних орієнтацій з практичними навичками в ухваленні демократичних рішень і дій;
- системність і послідовне нарощування обсягу знань у сфері парламентаризму на рівні початкової, середньої та старшої школи;
- поступальність і відносна завершеність знань у сфері парламентаризму на рівні загальної середньої школи;
- автентичність та особистісна значущість досліджуваного матеріалу в сфері парламентаризму з урахуванням вікових особливостей учнів / учениць;
- акцентування на емоційній залученості учнів / учениць і релевантності опрацьованого матеріалу в сфері парламентаризму.

Ефективне опанування курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» передбачає співпрацю усіх учасників освітнього процесу завдяки використанню активних форм навчання, зокрема:

- індуктивне навчання — полягає в постановці перед учнями / ученицями конкретних ситуативних завдань і заохоченні їх до узагальнення, замість методів навчання, які починаються з абстрактних понять;
- активне навчання — навчання через дію, а не лише через виклад матеріалу;
- релевантне навчання — форма, в якій освітня діяльність зосереджується навколо подій реального життя школи, міста, країни тощо;
- співпраця — передбачає роботу в групах і спільне навчання;
- інтерактивне навчання — навчання через дискусії та дебати;
- критичне навчання — передбачає розвиток в учнів та учениць самостійного мислення і вміння вести полеміку;
- форми участі — передбачають надання учням / ученицям можливості робити внесок до власного навчання, наприклад, через розвиток тем дискусій, дослідження, самостійне оцінювання рівня власних знань і знань інших учнів та учениць¹.

Для досягнення навчальних цілей курсу доцільно використовувати інтерактивні вправи, навчальні квести, імітаційні та симуляційні ігри, дебати. У навчальних програмах до кожної теми зазначено пропонувані навчальні активності, які враховують вікові особливості, зміст матеріалу теми та очікувані навчальні досягнення. Водночас учитель(ка), користуючись правом на академічну свободу, може використовувати наявні вітчизняні та міжнародні навчально-методичні матеріали з громадянської освіти, освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, громадянської парламентської просвіти, адаптувати їх до певного освітнього контексту й конкретної аудиторії здобувачів освіти.

Очікувані результати навчальної діяльності

Очікувані результати навчальної діяльності під час освоєння курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» розроблено з урахуванням цілей, змісту та завдань громадянської парламентської просвіти

¹ Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів. Том 1 / Р. Голлоб та ін. Київ: Основа, 2012. С. 127.

на рівні початкової, базової і повної середньої освіти і визначено для кожної навчальної програми курсу окремо.

Ключові питання щодо варіантів освоєння курсу

Зважаючи на цілісність і завершеність кожної із трьох навчальних програм курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо», а також враховуючи, що їх зміст розроблено з урахуванням нормативних документів, які визначають ключові цілі, зміст та завдання громадянської освіти на рівні початкової, базової та повної середньої освіти, курс можна викладати послідовно і втягності — від 4-го до 11-го класів — або дискретно, окремо на відповідному рівні шкільної освіти, приміром лише в 9-му класі.

Водночас для глибшого опанування змісту курсу викладання може бути організоване з урахуванням таких можливостей:

- поступове викладання курсу для здобувачів освіти однієї навчальної групи на рівні початкової (4 клас), базової (9 клас) та повної (11 клас) середньої освіти;
- збільшення навчальних годин, передбачених на освоєння однієї навчальної програми впродовж одного навчального року, з 17 год. до 35 год.

Також в закладі освіти може бути ухвалено рішення щодо викладання курсу в одному із суміжних для певного рівня середньої освіти класів: замість 4-го класу у 3-му, замість 9-го у 8-му, замість 11-го у 10-му класі. Під час розгляду такої можливості слід враховувати об'єктивну освітню відкритість здобувачів освіти опанувати на достатньому рівні навчальну програму курсу.

Курс за вибором може бути реалізований в очно-дистанційному форматі, що уможливорює безперервність освітнього процесу в умовах воєнного стану чи вимушеного карантину та передбачає вдосконалення навичок самостійного навчання завдяки дистанційним технологіям. Для реалізації курсу в дистанційній формі пропонуються два базові варіанти:

- самостійне опрацювання матеріалу та виконання завдань після перегляду навчальних відеосюжетів про діяльність Верховної Ради України та парламентаризм загалом;
- реалізація наскрізних навчальних проєктів у позаурочний час (під час уроків вчитель(ка) формулює мету та завдання, здійснює координацію виконання проєктних завдань).

Ключові питання оцінювання

Викладання курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» не передбачає бального оцінювання. Водночас задля підтримання в учнів / учениць мотивації до ефективної навчальної діяльності варто використовувати вербальну оцінку, тобто оцінювальне судження, формулювання якого має відбуватися на основі особистісного розвитку учнів / учениць та співвідношення їхніх досягнень з очікуваними результатами.

Ключові питання етики викладання

Керуючись статтею 31 Закону України «Про освіту», що унормовує особливості відносин між закладом освіти та політичними партіями (об'єднаннями), під час викладання курсу з парламентської просвіти вчителю(ьці) слід дотримуватися політичного нейтралітету. Неприпустимо проводити під час освітнього процесу політичні агітації та навіювати учням / ученицям суб'єктивні переконання учителя / учительки щодо переваг чи недоліків певних політичних ідеологій, партій, об'єднань.

Водночас п. 3 статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України» дозволяє народним депутатам України займатися викладацькою, науковою та творчою діяльністю у вільний від виконання обов'язків народного депутата час, що дає можливість залучати народних депутатів України до освітнього процесу як експертів з питань парламентаризму, організовуючи освітні зустрічі, зокрема у межах співпраці з Освітнім центром Верховної Ради України.

ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 4-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Нормативна база

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (2010), Державний стандарт початкової освіти (2018).

Зміст і структура

Навчальна програма курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 4-го класу закладів загальної середньої освіти включає чотири розділи:

Розділ 1. Демократія. Людина. Права (3 год.).

Розділ 2. Наш вибір: демократія у школі (4 год.).

Розділ 3. Верховна Рада України — український парламент (6 год.).

Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: досліджуємо (4 год.).

Цілі і завдання

Освоєння здобувачами освіти курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» передбачає:

- первинне та оглядове ознайомлення з ключовими поняттями в сфері представницької демократії та парламентаризму в Україні;
- розвиток умінь і навичок, необхідних для ефективної роботи з інформацією, співпраці в команді, роботи над проектом, участі в дебатах;
- набуття досвіду демократичної участі в учнівському самоврядуванні, зокрема, розробки спільних правил і проведення демократичних виборів;
- формування і розвиток ціннісного ставлення до демократії, прав людини та демократичного громадянства.

(Кількість навчальних годин — 17).

Взаємозв'язок з Державним стандартом початкової освіти

Навчальна програма курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» розроблена з урахуванням ціннісних орієнтирів, на яких ґрунтується мета початкової освіти, а саме:

- утвердження людської гідності шляхом виховання здатності до справедливості, поваги до прав людини;
- шанобливе ставлення до Української держави;
- формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства¹.

Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти розроблені на основі обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти. Основна увага зосереджена на формуванні громадянських та соціальних компетентностей, що «пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей»².

В основу розробки навчальної програми курсу покладено компетентнісний підхід, що спрямований на формування складових громадянської та соціальної компетентностей: «спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України»³.

Впровадження курсу в освітній процес передбачається через варіативну складову базового навчального плану початкової освіти у межах громадянської та історичної освітньої галузі, а саме «формування громадянської та інших компетентностей, власної ідентичності та готовності до змін шляхом осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям, активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до оточуючих, набуття досвіду життя в соціумі з урахуванням демократичних принципів»⁴.

Освоєння здобувачами початкової освіти навчальної програми цього курсу сприятиме досягненню навчальних результатів, визначених у межах громадянської та історичної освітньої галузі. Так, учні та учениці навчатимуться:

- встановлювати зв'язки між подіями, діяльністю людей та її результатами у часі;
- орієнтуватися у знайомому соціальному середовищі, долучатися до його розвитку, пояснювати вплив діяльності людей на нього;
- працювати з різними джерелами соціальної інформації, аналізувати зміст джерел, критично оцінювати їх;
- представляти аргументовані судження про відомі факти та події суспільного життя;

¹ Державний стандарт початкової освіти: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87: станом на 24 лип. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

² Державний стандарт початкової освіти: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87: станом на 24 лип. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

³ Державний стандарт початкової освіти: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87: станом на 24 лип. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

⁴ Державний стандарт початкової освіти: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87: станом на 24 лип. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

- діяти з урахуванням власних прав і свобод, поважати права і гідність інших осіб, протидіяти проявам дискримінації та нерівного ставлення до особистості;
- аналізувати культурно-історичні основи власної ідентичності;
- дотримуватися принципів демократичного громадянства, брати активну участь у житті шкільної спільноти, місцевої громади;
- усвідомлювати себе громадянином України та розвивати почуття власної гідності, формувати визнання цінності культурного розмаїття¹.

Взаємозв'язок з інтегрованим курсом «Я досліджую світ»

Курс за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» посилює компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі, який першочергово реалізується через викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Навчальні програми цього курсу враховують зміст, мету, очікувані навчальні результати змістових ліній інтегрованого курсу «Я досліджую світ», визначених у типових освітніх програмах, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна.

Відповідно до Типової освітньої програми для здобувачів освіти 3–4 класів, розробленої під керівництвом О. Савченко², викладання курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» може сприяти глибшому опрацюванню таких змістових ліній інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: «Людина» (людина — частина природи і суспільства, пізнання себе, своїх можливостей), «Людина серед людей» (соціальні ролі, моральні норми; навички співжиття і співпраці, соціальні зв'язки між людьми у виконанні соціальних ролей), «Людина в суспільстві» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства і громадянина України; пізнання історії, символів держави); «Людина і світ» (толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; залежність стану довкілля від поведінки всіх людей).

Для інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (Типова освітня програма для здобувачів освіти 3–4 класів, розроблена під керівництвом О. Савченко) та курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» синергетичними очікуваними результатами навчальної діяльності здобувачів освіти є:

- змістова лінія «Людина» — учень / учениця пояснює, як суспільні групи (сім'я, дитячий колектив, друзі) впливають на розвиток людини; розповідає про себе, свої захоплення; розпізнає риси характеру і дає їм оцінку; називає риси характеру, які сприяють і заважають досягненню успіху в житті, спілкуванню з іншими, пояснює, як досягнення мети залежить від наполегливості й старанності; співпрацює і взаємодіє з іншими у різних ситуаціях;
- змістова лінія «Людина серед людей» — учень / учениця називає правила поведінки у сім'ї, школі, громаді; пропонує розв'язання посильних проблем школи, громади; розуміє переваги доброго ставлення до інших; залагоджує конфлікти мирним шляхом; демонструє ставлення до приватної власності своєї та інших як до цінності;

¹ Державний стандарт початкової освіти: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87: станом на 24 лип. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-p#Text>

² Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас: Наказ МОНУ від 12.08.2022 р. № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>

- змістова лінія «Людина в суспільстві» — учень / учениця усвідомлює свою належність до українського суспільства; необхідність толерантних взаємин між людьми; має уявлення про державну символіку України; свою ідентичність, належність до України; ділиться з іншими інформацією про права кожної дитини; виявляє інтерес до пізнання минулого і сучасного України; розуміє сутність правопорушень як порушень прав інших людей; міркує на цю тему, наводить приклади; обґрунтовує відповідальність за свої вчинки; встановлює взаємозв'язки у соціальному житті (між вчинком і наслідком, порушенням правил і відповідальністю); передбачає наслідки своїх вчинків; розповідає про значення праці людей різних професій для країни; усвідомлює себе громадянином України;
- змістова лінія «Людина і світ» — учень / учениця виявляє інтерес і повагу до різних культур; наводить приклади співпраці країн.

Відповідно до Типової освітньої програми для здобувачів освіти 3–4 класів, розробленої під керівництвом Р. Шияна¹, викладання курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» може сприяти глибшому опрацюванню таких змістових ліній інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: «Добробут» (розвиток етичної поведінки в соціумі, вміння вчитися і формувати позитивне ставлення до навчання, розвиток підприємливості), «Я — Людина» (опрацювання та використання для самоідентифікації елементарної інформації про людину як унікальну у Всесвіті істоту, яка творить себе як особистість, формує свій характер і розвиває цінні якості у пізнавальній і трудовій діяльності), «Я серед людей» (усвідомлення ролі зв'язків, які існують між людьми, значення рідні, друзів, приятелів, спільнот, із якими дитина себе ідентифікує), «Моя культурна спадщина» (усвідомлення власної належності до європейської цивілізації), «Моя шкільна і місцева громади» (розуміння базових норм шкільного та місцевого громадського життя, посилене долучення до їх відтворення та модернізації), «Ми — громадяни України. Ми — європейці» (елементарні уявлення про національну символіку та державні атрибути України, націю (народ), державу, політику, владу, ключові події в історії України, прийняття демократичних цінностей та ідей євроатлантичної інтеграції Батьківщини).

Для інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (Типова освітня програма для здобувачів освіти 3–4 класів, розроблена під керівництвом Р. Шияна) та курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» синергетичними очікуваними результатами навчальної діяльності здобувачів освіти є:

- змістова лінія «Добробут» — учень / учениця прогнозує можливі наслідки своїх дій (рішень) для себе та інших осіб; поводить етично; сприймає критичну інформацію щодо себе та етично реагує на неї; погоджується на ту роль, що здатний виконати найкраще; разом з іншими особами визначає мету спільної роботи, намагається досягти її; визначає потребу у допомозі собі та іншим особам, оцінює можливості її надання; пояснює, як від ставлення до навчання залежить власний успіх і добробут;
- змістова лінія «Я — Людина» — учень / учениця визначає свої риси характеру, моральні якості; розповідає про свої мрії та пояснює шляхи їх здійснення; встановлює послідовність подій; виявляє та засуджує негідну поведінку;

¹ Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас: Наказ МОНУ від 12.08.2022 р. № 743–22. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova_osvitnya_programa.1-4/Typova_osvitnya_programa.3-4.Savchenko.pdf

розпізнає випадки порушення прав дитини; пояснює, до кого можна звернутися, коли ображають та/або принижують його чи інших осіб, відповідно діє в таких ситуаціях;

- змістова лінія «Я серед людей» — учень / учениця окреслює свою роль у школі, громаді, державі; визначає мету спільної роботи; планує послідовність дій групи для виконання завдання; погоджується на роль, яку здатний(а) виконати найкраще; спілкується з урахуванням особливостей інших людей; пояснює, чому потрібно діяти справедливо;
- змістова лінія «Моя культурна спадщина» — учень / учениця виокремлює факти, які викликають сумніви; знаходить інформацію, яка спростовує або підтверджує сумніви; пояснює можливі наслідки поширення неправдивої інформації; знаходить потрібну інформацію про минуле і сучасне; добирає джерело інформації відповідно до потреб і зацікавлень;
- змістова лінія «Моя шкільна та місцева громади» — учень / учениця висловлює власну думку щодо вчинку, події; добирає прості докази; дотримується послідовності викладення думок; визначає разом з однокласниками та використовує правила та процедури розв'язання питань, які стосуються життя класу; пояснює, як власний вибір та дії можуть вплинути на інших осіб; аналізує проблеми класу, школи, громади та пропонує варіанти розв'язання; пояснює фактори, які допомогли досягти успіху або призвели до виникнення проблеми;
- змістова лінія «Ми — громадяни України. Ми — європейці» — учень / учениця визначає послідовність подій; збирає інформацію на тему, яка цікавить; встановлює важливі і менш важливі відомості та обґрунтовує це; порівнює події; наводить приклади культурно-історичної спадщини України; виокремлює важливі для громадян України події, пояснює, як вони впливають на життя; пояснює, що означає бути громадянином України та як Україна пов'язана з Європою.

Прогнозовані результати навчальної діяльності

Прогнозовані результати навчальної діяльності здобувачів початкової освіти під час освоєння курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» передбачають первинне формування таких складових компетентностей у сфері представницької демократії та парламентаризму (з урахуванням пізнавальних особливостей дітей молодшого шкільного віку):

- знання та критичне розуміння:
 - сутності демократії, прав людини, демократичного суспільства, демократичної держави, відповідального громадянства;
 - сутності політики як процесу, через який об'єднання людей з різними точками зору та інтересами досягає колективних рішень про шляхи організації їхнього спільного життя;
 - сутності розподільної відповідальності, делегування влади та представництва групи людей однією особою;
 - державного устрою в Україні, прав та обов'язків громадян;

- процесу становлення та сьогодення парламентаризму в Україні;
- конституційного статусу, повноважень, структури, порядку роботи Верховної Ради України;
- особливостей виборчого та законодавчого процесів;
- правового статусу народного депутата України;
- можливостей політичної участі на державному рівні, зокрема у взаємодії з Верховною Радою України;
- навички та вміння:
 - здатність до пошуку, аналізу, усвідомлення та інтерпретації інформації засобів масової інформації та інших джерел;
 - здатність розглядати питання з різних позицій, формулювати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки / позиції, якщо вони не порушують права та гідність інших людей, виявляти стереотипи та прояви дискримінації, оцінювати чесноти людей, власні вчинки та вчинки інших людей з погляду їхньої суспільної значущості;
 - здатність публічно висловлювати судження, ціннісні орієнтації та інтереси, розв'язувати конфліктні ситуації та проблеми спільнот різного рівня, соціальні та інші суперечності в межах правил і законів, пояснювати, як власний вибір та дії можуть вплинути на інших людей;
 - здатність до соціальної комунікації, співпраці, визначати мету спільної роботи, планувати послідовність дій групи для виконання завдання, погоджуватися на роль, яку здатний(а) виконати найкраще;
 - здатність брати участь у різних демократичних процедурах і різних демократичних способах ухвалення рішень, перемовинах і компромісах, виробляти демократично погоджені правила взаємодії та процедури розв'язання питань, переконувати в їх необхідності, дотримуватися домовленостей;
 - здатність характеризувати повноваження та структуру Верховної Ради України, роль парламенту в системі державної влади в Україні;
 - здатність характеризувати роль та вплив Конституції України як Основного закону нашої держави та інших законів на життя громадян України;
 - здатність пояснювати на прикладах, що означає бути громадянином України, можливі форми взаємодії громадян з парламентом та народними депутатами;
- ціннісне ставлення:
 - позиціювання себе частиною українського суспільства, громадянином України;
 - повага до людської гідності, прав людини та прав громадянина;
 - усвідомлення ролі держави, права та законів у житті суспільства і людини;
 - усвідомлення значимості Верховної Ради України як законодавчого органу державної влади в Україні;
 - відповідальне ставлення до громадянських прав та обов'язків, пов'язаних з політичною участю;
 - визнання важливості свідомого вибору під час ухвалення рішень та прийняття необхідності йти на компроміс;

- усвідомлення розподільної відповідальності державної влади та громадянського суспільства у розв'язанні суспільно значущих проблем.

Зміст програми

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
1	Розділ 1. Демократія. Людина. Права		3
1.1	Тема 1.1. Хто я? Людина. Множинність ідентичності людини. Різноманітність у мені, спільнотах, до яких я належу, суспільстві, у якому я живу	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● оглядово досліджують множинність ідентичності людини; ● наводять приклади на підтвердження багатоманітності та рівності у демократичних спільнотах та суспільствах; ● практикують публічну самопрезентацію та розробляють портрет класної спільноти; ● сприймають себе частиною певних спільнот та українського суспільства; ● усвідомлюють власну унікальність і гідність 	1
1.2	Тема 1.2. Які права дитини? Людська гідність. Демократія. Держава — основний гарант прав людини та прав дитини	Учні / учениці: <p>досліджують права дитини, визначені Конвенцією ООН про права дитини;</p> <p>наводять приклади реалізації прав дитини у повсякденному житті;</p> <p>формують первинне уявлення про роль держави як основного гаранта прав людини та прав дитини;</p> <p>формують усвідомлення того, що права людини загалом і права дитини зокрема є найвищою цінністю демократичних спільнот, суспільств, держав;</p> <p>розвивають переконання щодо необхідності шанобливого ставлення до прав та гідності інших осіб</p>	1
1.3	Тема 1.3. Що таке демократія? Право на участь. Демократія. Принципи прав людини та демократії у демократичних спільнотах, суспільствах, державах	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● досліджують різні життєві ситуації із (не)самостійно зробленим вибором; ● мають первинні знання про взаємозв'язок між можливістю робити вибір і відповідальністю за ухвалені рішення; ● формують первинне уявлення про представництво і делегування повноважень; ● визначають вплив на людину неможливості робити вибір; ● відстоюють позицію про важливість та можливості брати участь в ухваленні рішень для людини будь-якого віку 	1
2	Розділ 2. Наш вибір: демократія у школі		4
2.1	Тема 2.1. Беремо участь у шкільному самоврядуванні.	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● знають і розуміють права учнівського самоврядування на рівні школи та класу; ● обізнані зі ст. 28 «Про учнівське самоврядування» Закону України «Про повну загальну середню освіту»; 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
	Демократичне врядування у школі. Права учнівського самоврядування у школі, у класі. Принципи, сфери, рівні участі учнівства у шкільному та класному самоврядуванні	<ul style="list-style-type: none"> ● оглядово характеризують принципи, сфери, рівні участі учнів та учениць у шкільному та класному самоврядуванні; ● практикують розгляд питань з різних позицій, ведення дискусії, виявлення упереджень і стереотипів щодо права учнів та учениць на участь у шкільному самоврядуванні; ● формують усвідомлення цінності прямої та представницької демократії для реалізації права на участь (на прикладі учнівського самоврядування у школі та класі) 	1
2.2	Тема 2.2. Беремо участь у виборах. Право обирати та бути обраним(ою). Виборні органи учнівського самоврядування. Принципи та етапи проведення виборів до виборних органів учнівського самоврядування	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● оглядово обізнані з активним та пасивним виборчим правом (на прикладі виборів представників / представниць до виборних органів учнівського шкільного та класного самоврядування); ● формують первинне уявлення про демократичну процедуру проведення виборів; ● розробляють пам'ятку (чеклист) «Беремо участь у голосуванні»; ● практикують демократичне ухвалення рішень і командну роботу; ● демонструють налаштованість брати участь у виборах представників / представниць до виборних органів учнівського шкільного самоврядування. <p><i>Діяльність у позаурочний час:</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: I етап проведення виборів — підготовчий</p>	1
2.3	Тема 2.3. Обираємо своїх представників / представниць вдумливо. Виборці та кандидати. Передвиборча кампанія кандидатів до ради учнівського самоврядування. Передвиборчі програми кандидатів	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють первинними знаннями про мету та різні інструменти проведення передвиборчої кампанії; ● визначають загальні вимоги до лідера / лідерки учнівської спільноти; ● практикують складання, аналіз та оцінювання передвиборчих програм на реалістичність, відповідність власним інтересам тощо; ● розвивають переконання про необхідність об'єктивно аналізувати та оцінювати передвиборчі програми задля здійснення зваженого вибору під час участі у виборах; ● формують усвідомлення потреби чесної конкуренції для розвитку спільнот, суспільств, держав. <p><i>Діяльність у позаурочний час:</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: II етап проведення виборів — основний</p>	1
2.4	Тема 2.4. Вибори: а як у дорослих? Пряма та представницька демократія в Україні. Референдум. Типи виборів в Україні	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● формують уявлення про різницю прямої та представницької демократії в державі; ● володіють первинними знаннями про різні типи виборів в Україні; ● оглядово обізнані з принципами проведення виборів на демократичних засадах; ● беруть інтерв'ю у дорослих стосовно їх практики участі у виборах; ● формують усвідомлення себе майбутніми виборцями, цінність власного голосу, відповідальність за свій вибір. 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
		<i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: III етап проведення виборів — завершальний	
3	Розділ 3. Верховна Рада України — український парламент		6
3.1	Тема 3.1. Що таке парламент? Три гілки влади в Україні: законодавча, виконавча, судова. Історія становлення українського парламентаризму. Верховна Рада України — український парламент	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● формують первинне уявлення про Україну як демократичну державу, про три гілки влади в Україні — законодавчу, виконавчу, судову; ● володіють первинними знаннями про Верховну Раду України як законодавчий орган державної влади; ● визначають схожість представницької ролі Січової ради козацької доби, Верховної Ради України та шкільної учнівської ради; ● практикують голосування як демократичний спосіб ухвалення рішень; ● виявляють інтерес до пізнання минулого і сучасного України 	1
3.2	Тема 3.2. Що робить парламент? Верховна Рада України — законодавчий орган державної влади. Основні функції українського парламенту. Повноваження українського парламенту	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● володіють первинними знаннями про функції та повноваження українського парламенту; ● формують первинне уявлення про взаємодію українського парламенту з іншими органами державної влади, а також з органами місцевої влади; ● ставлять запитання, які допомагають більше дізнатися про український парламент; ● формують усвідомлення ролі парламенту у системі державної влади в Україні; ● розвивають шанобливе ставлення до української держави 	1
3.3	Тема 3.3. Хто такі народні депутати / депутати України? Повноваження народного депутата / народної депутатки України. Об'єднання народних депутатів / депутаток України. Діяльність народного депутата / народної депутатки України	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● формують первинне уявлення про повноваження народних депутатів / депутаток України; ● оглядово знайомляться з різними видами об'єднань народних депутатів України; ● досліджують значення понять «меншість» та «більшість» відповідно до різних характеристик; ● розвивають навички виокремлення фактів, які викликають сумніви; ● формують усвідомлення відповідальності народного депутата / народної депутатки перед виборцями 	1
3.4	Тема 3.4. Як влаштований український парламент? Структура українського парламенту. Центральна будівля, у якій працюють народні депутати / депутатки України	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● формують первинне уявлення про структуру українського парламенту; ● ознайомлюються із діяльністю комітетів, тимчасових слідчих комісій, тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України; ● розробляють схему структури сесійної зали Верховної Ради України; ● розвивають навички співпраці та взаємодії з іншими для виконання спільних завдань; 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
		<ul style="list-style-type: none"> ● формують усвідомлення важливості співпраці з іншими людьми та участі у розв'язанні проблем спільнот, суспільства 	
3.5	<p>Тема 3.5. Як працює український парламент?</p> <p>Порядок роботи парламенту. Перша сесія новообраної Верховної Ради України. Складання присяги народними депутатами / депутатками України</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● формують первинне уявлення про порядок роботи українського парламенту; ● ознайомлюються з процедурою складання присяги народними депутатами / депутатками України; ● планують послідовність дій групи для виконання завдання й погоджуються на роль, яку здатні виконати найкраще; ● встановлюють взаємозв'язки між вчинком і наслідком, порушенням правил і відповідальністю; ● розвивають переконання щодо важливості діяльності українського парламенту як законотворчого органу державної влади 	1
3.6	<p>Тема 3.6. Як ухвалюються закони?</p> <p>Конституція України — Основний закон нашої держави. Етапи законодавчого процесу в Україні. Право вето</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють первинними знаннями про Конституцію України як Основний закон нашої держави; ● формують первинне уявлення про законодавчу ініціативу, законодавчий процес, процес голосування; ● досліджують основні етапи процедури ухвалення закону на основі аналогії з процедурою ухвалення правил класної спільноти; ● визначають необхідну кількість голосів для ухвалення рішення під час голосування; ● розвивають переконання про необхідність іти на компроміс та дотримання принципів доброчесності 	1
4	Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: досліджуємо		4
4.1	<p>Тема 4.1. Як взаємодіяти із парламентом?</p> <p>Можливості взаємодії громадян / громадянок із парламентом. Звернення. Електронна петиція</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● формують первинне уявлення про можливості взаємодії громадян / громадянок із парламентом; ● оглядово знайомляться з різними інструментами взаємодії громадян / громадянок з Верховною Радою України; ● моделюють процес створення та підписання електронної петиції; ● практикують командну роботу для досягнення спільних цілей; ● усвідомлюють важливість участі громадян / громадянок у розгляді державних справ, зокрема через взаємодію з парламентом 	1
4.2	<p>Тема 4.2. Як взаємодіяти з народним депутатом / народною депутаткою України?</p> <p>Взаємодія народних депутатів / депутаток України з виборцями. Приймальня народного депутата / народної депутатки України. Звернення до народного депутата / народної депутатки України</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● формують первинне уявлення можливості взаємодії громадян / громадянок з народними депутатами / депутатками України, нормативне підґрунтя; ● ознайомлюються з різними інструментами взаємодії громадян / громадянок з народними депутатами / депутатками України; ● моделюють процес написання звернення до народного депутата / народної депутатки України; ● практикують командну роботу для досягнення спільних цілей; ● формують усвідомлення важливості участі у суспільно-політичному житті, зокрема через взаємодію з народними депутатами / депутатками України 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
4.3	<p>Тема 4.3. Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України.</p> <p>Орієнтовний тематичний зміст базується на інформації, опрацьованій здобувачами освіти під час розгляду попередніх тем, про представницьку демократію та парламентаризм в Україні</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● беруть активну участь у навчальному квесті, демонструючи обізнаність у сфері представницької демократії та парламентаризму в Україні; ● практикують командну роботу, співпрацю та взаємодію з іншими у різних навчальних ситуаціях, роботу з різними джерелами інформації, креативний підхід у розв'язанні завдань; ● пояснюють фактори, які допомогли досягти успіху під час проходження навчального квесту або призвели до виникнення проблеми; ● виявляють інтерес до діяльності українського парламенту 	1
4.4	<p>Тема 4.4. Наш парламент: досліджуємо, розуміємо та впливаємо. Закони (правила) дають змогу розв'язати конфлікти</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про мету, процедуру та правила проведення дебатів; ● практикують навички аргументування своєї позиції, аналізу аргументів інших та формулювання контраргументів; ● оглядово характеризують законодавчу функцію парламенту, завдяки якій здійснюється народовладдя в державі; ● визначають спільне й відмінне між правилами і законами, їхню роль у контексті верховенства права в демократичній спільноті, суспільстві та державі; ● формують усвідомлення ролі держави, права та законів у житті суспільства і людини 	1

ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 9-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Нормативна база

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (2010), Державний стандарт базової і повної середньої освіти¹ (2011, редакція 2020).

Зміст і структура

Навчальна програма курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 9-го класу закладів загальної середньої освіти складається з чотирьох розділів:

- Розділ 1. Демократія. Держава. Влада (3 год.).
- Розділ 2. Наш вибір: демократія у громаді (4 год.).
- Розділ 3. Верховна Рада України: обізнані виборці — відповідальний парламент (6 год.).
- Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: розуміємо (4 год.).

Цілі і завдання

Освоєння здобувачами освіти курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» передбачає:

- поглиблене ознайомлення і дослідження ключових аспектів діяльності українського парламенту;
- набуття досвіду демократичної участі у самоврядуванні учнівської шкільної спільноти із проєкцією на подальший розвиток і застосування на рівні інших спільнот та суспільства;
- формування і розвиток ціннісного ставлення до парламенту як демократичної інституції та способу здійснення народовладдя.

(Кількість годин — 17).

¹ Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392, редакція від 01.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

Взаємозв'язок із Державним стандартом базової і повної середньої освіти

Навчальна програма курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» розроблена з урахуванням ціннісних орієнтирів, на яких ґрунтується мета освітньої галузі «Суспільствознавство», а саме — **забезпечення розвитку учня / учениці як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином / громадянкою України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві.**

Оскільки освітня галузь «Суспільствознавство» складається з історичного та суспільствознавчого компонентів, викладання курсу за вибором у 9-му класі дає можливість посилити обидва компоненти, а також виконати такі завдання:

- забезпечити реалізацію можливостей розвитку учня / учениці як вільної особистості, здатної за допомогою набутих ключових і галузевих компетентностей ефективно самореалізуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі та **брати участь у житті демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства**, вчитися протягом усього життя;
- розвиток інтелекту дитини, її критичного та творчого мислення, визначення **власної ідентичності як особистості, громадянина**, члена родини, етнічної, релігійної, регіональної та локальної спільноти;
- **формувати в учнів почуття власної гідності, поваги до прав людини, гуманістичних традицій та загальнолюдських цінностей, здатності закласти та обстоювати власну етичну позицію та дотримуватися правил соціально відповідальної поведінки.**

Оскільки зміст історичного компонента освітньої галузі «Суспільствознавство» структуровано за наскрізними змістовими лініями, навчальна програма курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» продовжує наскрізні змістові лінії: людина — людина, людина — суспільство, людина — влада, людина — світ уявлень та ідей, людина — простір.

Також викладання курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» посилює і такі змістовні лінії — суспільствознавчого компонента: людина в суспільно-політичній сфері, людина в соціальній сфері, людина у правовій сфері. Таким чином, реалізується основна мета навчання суспільствознавства — розвиток особистості компетентного, активного, відповідального громадянина / громадянки України, члена / членкині європейської і світової спільноти, здатних сприймати та ефективно відповідати на сучасні індивідуальні та суспільні виклики і загрози.

Знання та уміння, які опановують учні з пов'язаних курсів історії України та всесвітньої історії, основ правознавства (9 клас) і синхронне запровадження курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» дають змогу спільно досягнути сукупності обов'язкових результатів навчальної діяльності, визначених Державним стандартом базової і повної середньої освіти, зокрема, формувати і розвивати такі компетентності:

- громадянська компетентність — здатність учня / учениці активно, відповідально й ефективно реалізувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;
- міжпредметна компетентність — здатність учня / учениці застосовувати до міжпредметного кола проблем ті знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до різних навчальних предметів й освітніх галузей;
- предметна (галузева) компетентність — набутий учнями / ученицями під час навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань.

Основні підходи до реалізації навчальних завдань курсу:

- діяльнісний підхід — спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти;
- компетентнісний підхід — спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності;
- особистісно зорієнтований підхід — спрямованість освітнього процесу на взаємодію і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності в спілкуванні й партнерства у навчанні.

Прогнозовані результати навчальної діяльності курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 9 класу закладів загальної середньої освіти з урахуванням пізнавальних особливостей дітей середнього шкільного віку та компетентнісного і поступального підходів передбачають формування таких складових компетентностей у сфері парламентаризму:

- поглиблені знання та критичне розуміння:
 - взаємозалежність у різних спільнотах і суспільствах, політичної системи та влади, особливостей громадянського суспільства;
 - сутності політики як процесу, через який спільнота людей з різними поглядами та інтересами досягає колективних рішень щодо шляхів організації їхнього спільного життя;
 - понять розподільної відповідальності, уповноваження, делегування влади та функції представництва групи людей однією особою;
 - державного устрою в Україні, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівнях;
 - прав та обов'язків громадян у демократичній державі;
 - механізмів і форм участі громадян у житті суспільства та держави;
 - політичних понять і термінів у сфері парламентаризму;
 - становлення та сьогодення парламентаризму в Україні;
 - конституційного статусу, повноважень, структури та функцій Верховної Ради України;

- порядку роботи Верховної Ради України, стадій законодавчого процесу, принципів і процедури виборчого процесу;
- правового статусу народного депутата України, його прав та обов'язків;
- форм політичної партисипації громадян задля ефективної взаємодії з Верховною Радою України та народними депутатами України, впливу на ухвалення парламентом політичних рішень (етапи до та після ухвалення рішення);
- сформовані або розвинуті навички та вміння:
 - здатність до пошуку, аналізу, розуміння та інтерпретації інформації засобів масової інформації та інших джерел, використання медіа та комунікації для участі в публічних дискусіях, ухваленнях рішень та розв'язанні соціальних проблем;
 - здатність розглядати питання з різних позицій, формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки / позиції, якщо вони не порушують права та гідність інших людей, виявляти стереотипи та прояви дискримінації, оцінювати чесноти людей, власні вчинки та вчинки інших людей з погляду їхньої суспільної значущості;
 - здатність публічно висловлювати судження, ціннісні орієнтації та інтереси, розв'язувати конфліктні ситуації та проблеми спільнот різного рівня, соціальні, політичні та інші суперечності в межах правил і законів за допомогою відповідних стратегій, пояснювати, як власний вибір та дії можуть вплинути на інших людей;
 - здатність до соціальної комунікації, співпраці, визначати мету спільної роботи, планувати послідовність дій групи для виконання завдання, погоджуватися на роль, яка вдається найкраще;
 - здатність брати участь у різних демократичних процедурах і різних демократичних способах ухвалення рішень, перемовинах і компромісах, виробляти демократично погоджені правила взаємодії та процедури розв'язання питань, переконувати в їх необхідності, дотримуватися домовленостей;
 - здатність аналізувати, оцінювати і пояснювати засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, механізми їх формування та діяльності, роль парламенту в системі державної влади в Україні;
 - здатність аналізувати історію українського парламентаризму, оцінювати значення, наслідки та впливи різних історичних явищ і процесів на політичну систему України, характеризувати механізми функціонування політичної системи та влади в Україні, виклики і загрози XXI століття;
 - здатність характеризувати та оцінювати сучасний стан парламентаризму в Україні в контексті розбудови демократичної, правової та соціальної держави, аналізувати зв'язки між минулим і сучасним громадсько-політичним життям, пояснювати та ілюструвати сутність й ознаки демократії, принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави та громадянського суспільства, участі, лідерства, сталого розвитку;
 - здатність аналізувати законодавчо-нормативні акти в сфері парламентаризму;

- здатність пояснювати на прикладах, що означає бути громадянином України, можливі форми взаємодії громадян з парламентом і народними депутатами, оцінювати можливості й обмеження політичної партисипації та робити здійснювати свідомий вибір власних дій;
- здатність наводити приклади та брати до уваги зміни у житті суспільства, пов'язані з розвитком парламентаризму в Україні, пояснювати їхній вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в минулому та сьогодні, оцінювати ризики та переваги;
- сформоване або розвинуте ціннісне ставлення:
 - повага до людської гідності, прав людини та прав громадянина;
 - усвідомлення ролі держави, права та законів у житті суспільства і людини;
 - визнання цінності демократії та демократичних інституцій в контексті сучасних політичних процесів України;
 - усвідомлення значимості Верховної Ради України в життєдіяльності нашої держави та можливостей співучасті в державному управлінні через взаємодію з парламентом;
 - відповідальне ставлення до своїх громадянських прав та обов'язків, пов'язаних з політичною партисипацією;
 - усвідомлення себе частиною українського суспільства, необхідності потреби співпрацювати з іншими громадянами та участі у розв'язанні суспільно значущих проблем, відповідальності за свій вибір;
 - визнання важливості свідомого вибору під час ухвалення рішень, прийняття необхідності йти на компроміс та невизначеності;
 - конструктивне ставлення до поведінки людей з урахуванням соціальних норм і цінностей, до змін у житті та світогляді людей, що відбуваються під впливом соціально-економічних і політичних процесів, діяльності ідейно-політичних сил та політичних лідерів;
 - усвідомлення глобальних проблем і викликів сучасного світу та розподільної відповідальності державної влади й громадянського суспільства у їх розв'язанні.

Зміст програми

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
1	Розділ 1. Демократія. Держава. Влада		3
1.1	Тема 1.1. Хто ми? Особистісна та соціальна ідентичності.	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● аналізують взаємозалежність у різних спільнотах і необхідність комбінувати сильні сторони членів / членкинь спільнот таким чином, щоб досягати успіхів; ● визначають потенціал власних індивідуальних сильних сторін, які роблять внесок у спільноту; ● практикують командну роботу та розробляють герб класної спільноти; 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
	Рівноправність та багатоманітність у демократичних спільнотах і суспільствах. Взаємозалежність індивідуального та спільного успіху	<ul style="list-style-type: none"> ● стимулюють власне почуття гідності через розпізнавання та оцінювання своїх позитивних рис; ● сприймають власну індивідуальність як потенціал певної спільноти, суспільства 	
1.2	Тема 1.2. Що таке права людини? Права людини. Загальна декларація прав людини як вираження невід'ємних прав кожної людини. Ключові принципи прав людини	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● досліджують правовий та історичний поступ в утвердженні прав людини; ● аналізують Загальну декларацію прав людини як перше глобальне вираження невід'ємних прав людини; ● характеризують ключові принципи прав людини: універсальність, неподільність, взаємозалежність та взаємопов'язаність; ● наводять приклади реалізації прав людини у повсякденному житті; ● формують переконання у визначальній ролі демократичного устрою та управління в державі задля забезпечення прав людини 	1
1.3	Тема 1.3. Що таке влада? Право на участь. Влада — система відносин між людьми у спільнотах, суспільствах, державах. Представництво і делегування повноважень	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● обізнані з різними підходами щодо трактування поняття «влада»; ● розрізняють концепції влади та їхній вплив на демократію та права людини; ● досліджують нерівність влади у повсякденному житті; ● порівнюють авторитарний і демократичний спосіб організації спільнот та устрій у державах; ● усвідомлюють, що розподіл влади є однією з характеристик демократичних спільнот, суспільств, держав 	1
2	Розділ 2. Наш вибір: демократія у громаді		4
2.1	Тема 2.1. Беремо участь у місцевому самоврядуванні. Місьцеве самоврядування. Право громадян / громадян на участь у місцевому самоврядуванні. Принципи, сфери, рівні права участі громадян / громадян у місцевому самоврядуванні	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про сутність місцевого самоврядування; ● обізнані з ключовими положеннями Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо права громадян / громадян на участь у місцевому самоврядуванні; ● характеризують принципи, сфери, рівноправну участь дітей та молоді у місцевому самоврядуванні; ● практикують розгляд питань із різних позицій, ведення дискусії, виявлення упереджень і стереотипів щодо права дітей та молоді на участь у місцевому самоврядуванні; ● формують усвідомлення цінності прямої та представницької демократії для реалізації права участі (на прикладі місцевого самоврядування у територіальній громаді) 	1
2.2	Тема 2.2. Беремо участь у виборах. Право обирати та бути обраним. Виборні органи місцевого самоврядування.	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● обізнані зі статтями Конституції України, у яких визначаються ключові засади проведення місцевих виборів, Виборчим кодексом України; ● аналізують процедуру проведення виборів до молодіжної ради місцевого рівня; ● розробляють пам'ятку (чеклист) «Беремо участь у виборах»; ● практикують демократичне ухвалення рішень та командну роботу; 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
	Принципи та етапи проведення виборів до виборних органів місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> ● демонструють налаштованість брати участь у виборах до виборних органів місцевого самоврядування. <p><i>Діяльність у позаурочний час</i></p> <p>Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: I етап проведення виборів — підготовчий</p>	
2.3	Тема 2.3. Обираємо своїх представників / представниць вдумливо. Виборці та кандидати. Передвиборчі програми кандидатів. Базові політичні ставлення	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● аналізують мету та різні інструменти проведення передвиборчої кампанії, роль ЗМІ у цьому процесі; ● обізнані з ключовими положеннями Законів України «Про політичні партії в Україні», «Про основні засади молодіжної політики»; ● досліджують базові політичні ставлення та свої персональні уподобання; ● практикують аналіз та оцінку передвиборчих програм щодо домінуючого політичного ставлення; ● усвідомлюють існування різних моделей політичної думки та їх вплив на поступ у соціальних змінах. <p><i>Діяльність у позаурочний час</i></p> <p>Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: II етап проведення виборів — основний</p>	1
2.4.	Тема 2.4. Вибори: а як на рівні держави? Пряма та представницька демократія в Україні. Загальні принципи виборчого права. Принцип чесних виборів у виборчому праві України	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують різні типи виборів в Україні, загальні принципи виборчого права; ● аналізують норми правомірної поведінки під час проведення виборів; ● розвивають навички роботи з інформацією, дослідження в інтернеті; ● практикують активне слухання, толерантне сприйняття різних точок зору, обговорення дискусійних питань; ● усвідомлюють цінність права брати участь у виборах та цінність свого голосу. <p><i>Діяльність у позаурочний час</i></p> <p>Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: III етап проведення виборів — завершальний</p>	1
3	Розділ 3. Верховна Рада України: обізнані виборці — відповідальний парламент		6
3.1	Тема 3.1. Що таке парламент? Державна влада в Україні: законодавча, виконавча, судова. Україна — парламентсько-президентська республіка. Від віча часів Київської Русі до Верховної Ради України	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують Україну як демократичну державу та парламентсько-президентську республіку; ● аналізують три гілки влади в Україні — законодавчу, виконавчу, судову; ● описують роль Верховної Ради України як законодавчого органу державної влади; ● досліджують спільні та відмінні характеристики віча, Січової ради козацької доби, Верховної Ради України; ● усвідомлюють передумови виникнення та розвитку парламентаризму в Україні 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
3.2	Тема 3.2. Що робить парламент? Основні функції та повноваження українського парламенту. Співвідношення та розмежування повноважень парламенту й інших органів державної і місцевої влади. Взаємоконтроль органів державної влади	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують функції та повноваження Верховної Ради України; ● визначають та порівнюють повноваження парламенту й інших органів державної і місцевої влади в Україні; ● аналізують можливості взаємоконтролю органів державної влади; ● розвивають навички роботи в групах, ведення дискусії, висловлювання та аргументування власної позиції, практикують демократичні способи ухвалення рішень; ● формують переконання про цінність поділу влади для раціональної організації державної влади у демократичній державі 	1
3.3	Тема 3.3. Хто такі народні депутати / депутати України? Права та обов'язки народного депутата / народної депутатки України. Депутатське звернення. Депутатський запит	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● визначають права, обов'язки, основні гарантії діяльності, відповідальність народних депутатів / депутаток України, визначені Законом України «Про статус народного депутата України»; ● розрізняють права та обов'язки народних депутатів / депутаток України та депутатів / депутаток місцевих рад; ● розробляють пам'ятку «Права та обов'язки народних депутатів / депутаток України»; ● розвивають навички роботи в групах, ведення дискусії, висловлювання та аргументування власної позиції, практикують демократичні способи ухвалення рішень; ● формують переконання, що народні депутати / депутатки України несуть значну відповідальність перед виборцями, суспільством та державою 	1
3.4	Тема 3.4. Як влаштований український парламент? Верховна Рада України — однапалатний парламент. Керівництво парламенту. Комітети. Комісії. Уповноважений / Уповноважена Верховної Ради України з прав людини	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● досліджують структуру українського парламенту; ● визначають поняття «Голова парламенту (спікер / спікерка)», «Апарат Верховної Ради України», «комітет», «тимчасова слідча комісія», «тимчасова спеціальна комісія»; ● моделюють процес обговорення в комітеті з пошуку шляхів розв'язання певного соціально значимого питання з дотриманням прав дитини; ● розвивають навички роботи в групах із ведення дискусії, висловлювання на певну тему та аргументування власної позиції, практикують демократичні способи ухвалення рішень; ● демонструють здатність запропонувати конструктивні способи подолання конфліктів, розв'язання соціальних, політичних та інших суперечностей 	1
3.5	Тема 3.5. Як працює український парламент?	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про порядок роботи українського парламенту; ● характеризують поняття «Регламент Верховної Ради України», «порядок роботи парламенту», «перша сесія», «чергова сесія», «позачергова сесія», «відкрите пленарне засідання», «закрите пленарне засідання», «закон», «проект», «голосування»; 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
	Регламент Верховної Ради України. Чергові та позачергові сесії. Відкриті та закриті пленарні засідання	<ul style="list-style-type: none"> ● розвивають здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, ухвалювати обґрунтовані рішення; ● відстоюють позицію щодо взаємної відповідальності народних депутатів / депутаток у дотриманні Регламенту; ● підтримують необхідність дотримання певних правил спільної взаємодії груп та спільнот 	
3.6	Тема 3.6. Як ухвалюються закони? Нормативно-правові акти, які ухвалює парламент. Законодавчий процес в Україні. Процес голосування. Електронна система для голосування «Рада»	<p>Учні / учениці:</p> <p>визначають нормативно-правові акти, які ухвалює парламент; характеризують поняття «законодавча ініціатива», «законодавчий процес», «процес голосування»;</p> <p>визначають критерії оцінювання закону (справедливість, корисність, загальне благо, законна сила, простота тощо);</p> <p>аналізують як Конституція України — Основний закон нашої держави — впливає на життя громадян / громадянок України, яка роль законів у житті людей була колись і є тепер;</p> <p>усвідомлюють важливість діяльності українського парламенту як законотворчого органу державної влади</p>	1
4	Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: розуміємо		4
4.1	Тема 4.1. Як взаємодіяти із парламентом? Політична партисипація громадян / громадянок, її нормативне підґрунтя та форми. Електронний кабінет громадянина / громадянки. Звернення до Уповноваженого / Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена)	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про можливості взаємодії громадян / громадянок із парламентом, нормативне підґрунтя; ● аналізують процедури використання таких інструментів політичної партисипації: звернення, електронна петиція, парламентські слухання, пленарне засідання, запит на публічну інформацію, демонстрація, мітинг, хода, пікетування, адвокація, електронний кабінет громадянина; ● моделюють процес написання звернення до Уповноваженого / Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини; ● практикують командну роботу для досягнення спільних цілей; ● виявляють намір публічно висловлювати власні судження, ціннісні орієнтації та інтереси в межах чинних правил та законів 	1
4.2	Тема 4.2. Як взаємодіяти з народним депутатом / народною депутаткою України? Приймальня народного депутата / народної депутатки України. Звернення до народного депутата / народної депутатки України. Запит на доступ до публічної інформації до Верховної Ради України	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про можливості взаємодії громадян / громадянок із народним депутатом / народною депутаткою України, її нормативне підґрунтя; ● аналізують інструменти взаємодії з народним депутатом / народною депутаткою України, зокрема, звітування народного депутата / народної депутатки України, прийом народного депутата / народної депутатки України, звернення до народного депутата / народної депутатки України; ● моделюють процес написання запиту на доступ до публічної інформації; ● практикують командну роботу для досягнення спільних цілей; ● демонструють здатність аналізувати та обговорювати політичні події, проблеми й протиріччя 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
4.3	<p>Тема 4.3. Віртуальна екскурсія Верховною Радою України.</p> <p>Орієнтовний тематичний зміст базується на інформації про представницьку демократію та парламентаризм в Україні, опрацьовану під час розгляду попередніх тем</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● беруть активну участь у навчальному квесті, демонструючи обізнаність у сфері представницької демократії та парламентаризму в Україні; ● практикують командну роботу, співпрацю та взаємодію з іншими у різних навчальних ситуаціях, ефективну роботу з різними джерелами інформації, креативний підхід у розв'язанні завдань; ● пояснюють фактори, які допомогли досягти успіху під час проходження навчального квесту або призвели до виникнення проблеми; ● налаштовані продовжувати досліджувати парламентаризм в Україні та світі 	1
4.4	<p>Тема 4.4. Наш парламент: досліджуємо, розуміємо та впливаємо. Єдиним джерелом влади в Україні є народ</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про мету, процедуру та правила проведення дебатів з груповим захистом; ● практикують навички аргументування своєї позиції, аналізу аргументів інших та формулювання контраргументів; ● пояснюють сутність і структуру суспільства, політичної системи й влади, ознаки та особливості громадянського суспільства; ● характеризують функції парламенту, завдяки яким здійснюється народовладдя в державі; ● відстоюють позицію необхідності використання різних форм політичної партисипації задля впливу громадян / громадянок на ухвалення рішень Верховною Радою України та діяльність народних депутатів / депутаток України 	1

ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 11-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Нормативна база

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (2010), Державний стандарт базової і повної середньої освіти (2011, редакція 2020).

Зміст і структура

Навчальна програма курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 11-го класу закладів загальної середньої освіти включає чотири розділи:

- Розділ 1. Демократія. Політика. Участь (3 год.).
- Розділ 2. Наш вибір: демократія у державі (4 год.).
- Розділ 3. Верховна Рада України: відповідальний парламент — обізнані виборці (6 год.).
- Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: впливаємо (4 год.).

Цілі і завдання:

- поглиблене ознайомлення і дослідження ключових аспектів взаємодії громадян із парламентом;
- набуття досвіду демократичної участі у самоврядуванні дитячої та молодіжної спільноти територіальної громади із проєкцією на подальший його розвиток та застосування на рівні інших спільнот і суспільства;
- формування і розвиток ціннісного ставлення до взаємної відповідальності парламенту як органу державної влади та громадян / громадянок у поступі України як демократичної держави.

(Кількість годин — 17).

Взаємозв'язок з Державним стандартом базової і повної середньої освіти

Навчальна програма курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» розроблена з урахуванням ціннісних орієнтирів, на яких ґрун-

тується мета освітньої галузі «Суспільствознавство»: **забезпечення розвитку учня / учениці як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві.**

Оскільки освітня галузь «Суспільствознавство» складається з історичного та суспільствознавчого компонентів, викладання курсу за вибором в 11-му класі дає змогу посилити обидва компоненти, а також виконати основні завдання галузі:

- забезпечити реалізації можливостей розвитку учня / учениці як вільної особистості, здатної за допомогою набутих ключових і галузевих компетентностей ефективно самореалізуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі та **брати участь у житті демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства**, вчитися протягом усього життя;
- розвиток інтелекту дитини, її критичного та творчого мислення, **визначення нею самоїдентичності як особистості, громадянина**, члена родини, етнічної, релігійної, регіональної та локальної спільноти;
- **формування в учнів почуття власної гідності, поваги до прав людини, гуманістичних традицій і загальнолюдських цінностей, здатності плекати й обстоювати власну етичну позицію та дотримуватися правил соціально відповідальної поведінки.**

Викладання курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» продовжує наскрізні змістові лінії історичного компонента (людина — людина, людина — суспільство, людина — влада, людина — світ уявлень та ідей, людина — простір) та суспільствознавчого компонента (людина в суспільно-політичній сфері, людина в соціальній сфері, людина у правовій сфері).

Знання та уміння, які опановують учні у взаємопов'язаних курсах історії України та всесвітньої історії, правознавства (10–11 класи, профільний рівень), громадянської освіти (10 клас), і синхронне запровадження курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» роблять можливим спільно досягти реалізації / виконання обов'язкових результатів навчальної діяльності, визначених Державним стандартом базової і повної середньої освіти, зокрема, сформуванню й розвинути такі компетентності:

- громадянська компетентність — здатність учня / учениці активно, відповідально та ефективно реалізувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;
- міжпредметна компетентність — здатність учня / учениці застосовувати знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до різних навчальних предметів та освітніх галузей;
- предметна (галузева) компетентність — набутий учнями / ученицями досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань.

Основні підходи, на які спирається реалізація навчальних завдань курсу:

- діяльнісний підхід — спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішна адаптацію людини в соціумі, професійна

самореалізація, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти;

- компетентнісний підхід — спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності;
- особистісно зорієнтований підхід — спрямованість освітнього процесу на взаємодію і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності у спілкуванні та партнерства у навчанні.

Формуючи систему цінностей, впливаючи на громадянську свідомість учнів та рівень їхньої правової культури, досягається **розвиток особистості компетентного, активного, відповідального громадянина України, члена європейської і світової спільноти, здатного сприймати та ефективно відповідати на сучасні індивідуальні й суспільні виклики і загрози.**

Прогнозовані результати навчальної діяльності курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» для здобувачів освіти 11 класу закладів загальної середньої освіти з урахуванням пізнавальних особливостей дітей старшого шкільного віку та компетентнісного і поступального підходів передбачають формування таких складових компетентностей у сфері парламентаризму:

- поглиблені знання і критичне розуміння:
 - множинності індивідуальної та колективної ідентичності, сутності й структури суспільства, політичної системи і влади, ознак та особливостей плюралістичного та громадянського суспільства;
 - сутності політики як процесу, завдяки якому спільнота людей з різними точками зору та інтересами досягає колективних рішень про шляхи організації їхнього спільного життя;
 - понять розподільної відповідальності, уповноваження, делегування влади та функції представництва групи людей однією особою;
 - державного устрою в Україні, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівнях;
 - прав та обов'язків громадян у демократичній державі;
 - механізмів і форм участі громадян у житті суспільства та держави;
 - політичних понять і термінів у сфері парламентаризму;
 - становлення і сьогодення парламентаризму в Україні та світі;
 - конституційного статусу, повноважень, структури та функцій Верховної Ради України;
 - порядку роботи Верховної Ради України, стадій законодавчого процесу, принципів і процедури виборчого процесу;
 - правового статусу народного депутата / народної депутатки України, його / її прав та обов'язків;
 - форм політичної партисипації громадян задля ефективної взаємодії з Верховною Радою України та народними депутатами України, впливу на парламент в ухваленні політичних рішень (етапи до та після ухвалення);

- сформовані або розвинуті навички та вміння:
 - здатність до пошуку, аналізу, усвідомлення та інтерпретації інформації за собів масової інформації та інших джерел, використання медіа й комунікації для участі в публічних дискусіях, процесах ухвалення рішень та розв'язанні соціальних проблем;
 - здатність розглядати питання з різних позицій, формувати та аргументовано обстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки / погляди, якщо вони не порушують права та гідність інших людей, виявляти стереотипи і прояви дискримінації, оцінювати чесноти людей, власні вчинки та вчинки інших людей з огляду на суспільну значущість;
 - здатність публічно висловлювати судження, ціннісні орієнтації та інтереси, розв'язувати конфліктні ситуації та проблеми спільнот різного рівня, соціальні, політичні та інші суперечності в межах правил і законів за допомогою відповідних стратегій, пояснювати, як власний вибір та дії можуть вплинути на інших людей;
 - здатність до соціальної комунікації, співпраці, визначати мету спільної роботи, планувати послідовність дій групи для виконання завдання, погоджуватися на роль, яку здатний(а) виконати найкраще;
 - здатність брати участь у різних демократичних процедурах, демократичних способах ухвалення рішень, перемовинах і компромісах, виробляти демократично погоджені правила взаємодії та процедури розв'язання питань, переконувати в їх необхідності, дотримуватися домовленостей;
 - здатність аналізувати, оцінювати та пояснювати засади діяльності та компетенцію вищих органів влади в Україні, механізми їх формування та діяльності, роль парламенту в системі державної влади в Україні; характеризувати структуру та функції Верховної Ради України;
 - здатність характеризувати та розглядати історію українського парламентаризму в контексті світової та європейської історії, оцінювати значення, наслідки та впливи різних історичних явищ і процесів на політичну систему України, розкривати механізми функціонування політичної системи та влади в Україні, виклики й загрози XXI століття;
 - здатність характеризувати та оцінювати сучасний стан парламентаризму в Україні в контексті розбудови демократичної, правової та соціальної держави, аналізувати зв'язки між минулим і сучасним громадсько-політичним життям, пояснювати та ілюструвати сутність і ознаки демократії, принцип верховенства права і розподіл гілок влади, ознаки правової держави та громадянського суспільства, участі, лідерства, сталого розвитку;
 - здатність аналізувати законодавчо-нормативні акти у сфері парламентаризму, розкривати роль та вплив Конституції України як Основного закону нашої держави та інших законів на життя громадян України;
 - здатність пояснювати на прикладах, що означає бути громадянином України, можливі форми взаємодії громадян з парламентом і народними депутатами, оцінювати можливості й обмеження політичної партисипації та робити свідомий вибір власного курсу дій;

- здатність наводити приклади та усвідомлювати зміни у житті суспільства, пов'язані з розвитком парламентаризму в Україні, пояснювати їхній вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в минулому та сьогоденні, оцінювати ризики та переваги;
- здатність аналізувати, обговорювати та пояснювати політичні події, проблеми й протиріччя, а також питання, що стосуються економічного і соціального розвитку, виклики для демократії та прав людини, переваги й важливість чесної конкуренції для розвитку суспільства;
- сформоване або розвинуте ціннісне ставлення:
 - повага до людської гідності, прав людини та прав громадянина;
 - усвідомлення ролі держави, права та законів у житті суспільства і людини;
 - визнання цінності демократії та демократичних інституцій в контексті сучасних політичних процесів в Україні;
 - усвідомлення значимості Верховної Ради України в життєдіяльності нашої держави та можливостей співучасті в державному управлінні через взаємодію з парламентом;
 - відповідальне ставлення до своїх громадянських прав та обов'язків, пов'язаних з політичною партисипацією;
 - усвідомлення себе частиною українського суспільства, необхідності співпрацювати з іншими громадянами та участі у розв'язанні суспільно значущих проблем, відповідальності за свій вибір;
 - визнання важливості свідомого вибору під час ухвалення рішень, прийняття необхідності йти на компроміс та усвідомлення невизначеності;
 - конструктивне ставлення до поведінки людей з урахуванням соціальних норм і цінностей, до змін у житті та світогляді людей, що відбуваються під впливом соціально-економічних і політичних процесів, діяльності ідейно-політичних сил та політичних лідерів;
 - усвідомлення глобальних проблем і викликів сучасного світу та відповідальності державної влади й громадянського суспільства у їхньому розв'язанні.

Зміст програми

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
1	Розділ 1. Демократія. Політика. Участь		3
1.1	Тема 1.1. Хто я і хто ми? Множинність індивідуальної та колективної ідентичності. Громадянська ідентичність. Конституція України про державу як основного гаранта прав і свобод людини	Учні / учениці: <ul style="list-style-type: none"> • досліджують множинність індивідуальної та колективної ідентичності; • володіють знаннями про основні характеристики демократичних спільнот і суспільств; • характеризують громадянську ідентичність у різних аспектах взаємовідносин людини з державою та суспільством; • визначають роль держави у забезпеченні прав людини в контексті демократичного поступу суспільства; • формують переконання, що права людини є найвищою цінністю демократичних спільнот, суспільств, держав 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
1.2	Тема 1.2. Що таке права та обов'язки громадянина / громадянки? Громадянське суспільство та демократичне громадянство. Громадянин / громадянка України. Конституція України про права та обов'язки громадян / громадян	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про ключові аспекти громадянства України, визначені Конституцією України, Законом України «Про громадянство України»; ● досліджують права та обов'язки громадянина / громадянки України у різному віці; ● пояснюють на прикладах, що означає бути громадянином / громадянкою України; ● розрізняють права людини і права та обов'язки громадянина / громадянки України; ● усвідомлюють роль відповідального громадянства у відстоюванні позиції справедливості, рівності, свободи 	1
1.3	Тема 1.3. Що таке політика? Право на участь. Політика — демонстрація влади та процес розв'язання проблем спільнот, суспільств, держав. Політичний цикл	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● обізнані з різними підходами щодо трактування поняття «політика»; ● характеризують сутність політики як процесу упорядкування життя спільнот та суспільств; ● досліджують різні напрями державної політики; ● моделюють політичний цикл розв'язання суспільно значущої проблеми; ● формують переконання щодо важливості співпраці, перемовин та консенсусу 	1
2	Розділ 2. Наш вибір: демократія у державі		4
2.1	Тема 2.1. Беремо участь в управлінні державними справами. Пряма та представницька демократія. Право громадян / громадян України на участь в управлінні державними справами. Політична партисипація	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знають і розуміють способи вияву прямої та представницької демократії на рівні держави; ● характеризують повноваження органів державної влади в Україні як парламентсько-президентській республіці; ● досліджують принципи, сфери, рівні громадянської та політичної партисипації на державному рівні; ● практикують розгляд питань з різних позицій, ведення дискусії, виявлення упереджень та стереотипів щодо права молоді на участь у політичному житті держави; ● усвідомлюють себе як громадянин / громадянка України у різних формах співучасті в управлінні державними справами (на прикладі взаємодії з органами державної влади) 	1
2.2	Тема 2.2. Беремо участь у виборах. Загальне виборче право. Виборчий кодекс України. Принципи та етапи проведення виборів до Верховної Ради України	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● обізнані зі статтями Конституції України, у яких визначаються ключові засади проведення виборів до Верховної Ради України, ознайомлені з Виборчим кодексом України; ● аналізують процедуру проведення виборів до українського парламенту; ● розробляють пам'ятку «Беремо участь в громадському контролі за виборами»; ● практикують демократичне ухвалення рішень та командну роботу; ● демонструють налаштованість брати участь у виборах представників / представниць до виборчих органів державної влади. 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
		<p><i>Діяльність у позаурочний час:</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: I етап проведення виборів — підготовчий</p>	
2.3	<p>Тема 2.3. Обираємо своїх представників / представниць вдумливо. Передвиборча кампанія виборів до Верховної Ради України. Політичні течії, партії. Роль ЗМІ у виборчому процесі</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують мету та різні інструменти проведення передвиборчої кампанії, роль ЗМІ у цьому процесі; ● обізнані з ключовими положеннями Закону України «Про політичні партії в Україні»; ● досліджують політичні течії та партії за підходами розв'язання суспільних проблем; ● практикують аналіз та оцінку передвиборчих програм щодо запропонованих методів розв'язання суспільних проблем; ● усвідомлюють необхідність об'єктивно аналізувати та оцінювати передвиборчі програми задля зваженого вибору під час участі у виборах. <p><i>Діяльність у позаурочний час:</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: II етап проведення виборів — основний</p>	1
2.4.	<p>Тема 2.4. Вибори: а як в інших державах? Парламентські вибори у різних країнах світу. Віковий виборчий ценз. Електронні вибори як альтернатива традиційним виборам</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● обізнані з існуванням різних виборчих цензів; ● досліджують практику проведення парламентських виборів у різних країнах світу; ● розвивають навички роботи з інформацією, дослідження в інтернеті; ● практикують активне слухання, толерантне сприйняття різних точок зору, обговорення дискусійних питань; ● усвідомлюють цінність прямої та представницької демократії для реалізації права громадян / громадянок на участь в управлінні державними справами. <p><i>Діяльність у позаурочний час:</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: III етап проведення виборів — завершальний</p>	1
3	Розділ 3. Верховна Рада України: відповідальний парламент — обізнані виборці		6
3.1	<p>Тема 3.1. Що таке парламент? Історія становлення та сьогодення парламентаризму в Україні і світі. Місце парламенту у державах з різними формами державного правління. Взаємодія українського парламенту з парламентами країн світу</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про становлення та сьогодення парламентаризму в Україні і світі. ● визначають місце парламенту у системі державної влади; ● досліджують особливості функціонування парламенту у державах з різними типами державного правління; ● практикують роботу зі ЗМІ задля вивчення питання взаємодії українського парламенту з парламентами країн світу; ● формують переконання про важливість міжпарламентської взаємодії як важливої складової міждержавного діалогу 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
3.2	Тема 3.2. Що робить парламент? Становлення і розвиток функцій та повноважень Верховної Ради України. Затвердження і контроль за виконанням державного бюджету. Антикорупційна політика	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● розпізнають та характеризують повноваження Верховної Ради України; ● досліджують процес становлення і розвитку функцій та повноважень Верховної Ради України; ● аналізують соціальну сутність держави через формування та використання державного бюджету для задоволення суспільних потреб; ● практикують командну роботу, обговорення дискусійних питань та спільне ухвалення рішень демократичним шляхом (голосування); ● усвідомлюють роль парламенту у здійсненні антикорупційної політики та необхідність дотримання правил етичної поведінки на державній службі 	1
3.3	Тема 3.3. Хто такі народні депутати / депутати України? Народний депутат / народна депутатка України як політичний лідер / політична лідерка. Депутатська етика. Об'єднання за галузевою та професійною належністю, за політичними поглядами, у стратегічних цілях	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують повноваження народних депутатів / депутаток України, визначені Законом України «Про статус народного депутата України»; ● досліджують об'єднання народних депутатів / депутаток України за галузевою та професійною належністю, за політичними вподобаннями / поглядами, за стратегічними цілями; ● розробляють пам'ятку «Етика народних депутатів / депутаток України» ● розвивають навички роботи в групах, ведення дискусії, висловлення та аргументування власної позиції, демократичні способи ухвалення рішень; ● відстоюють позицію про необхідність здійснення громадського контролю за дотриманням депутатської етики 	1
3.4	Тема 3.4. Як влаштований український парламент? Структура українського парламенту. Дослідницька служба Верховної Ради України. Парламентське видавництво	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують структуру українського парламенту на основі розробленої моделі; ● досліджують інформацію в ЗМІ про роботу Верховної Ради України щодо розв'язання певних соціально значущих питань з увагою на дотримання прав дитини; ● називають достовірні джерела інформації щодо діяльності українського парламенту; ● демонструють розуміння ролі ЗМІ в інформуванні громадян / громадян про діяльність парламенту; ● усвідомлюють можливі наслідки поширення неправдивої інформації 	1
3.5	Тема 3.5. Як працює український парламент? Порядок роботи парламенту: пленарні засідання, погоджувальні ради, робота в комітетах, фракціях, комісіях і групах, робота з виборцями,	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● аналізують порядок роботи українського парламенту, його законодавчу діяльність з позиції дотримання Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» та інших нормативних актів, які регламентують роботу парламенту; ● досліджують пропозиції змін до регламенту Верховної Ради України; ● характеризують процедуру проведення «Години запитань до Уряду» в парламенті України; ● розвивають здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, ухвалювати обґрунтовані рішення; 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
	«Година запитань до Уряду»	<ul style="list-style-type: none"> ● мають стійке переконання щодо важливості діяльності українського парламенту як законотворчого органу державної влади 	
3.6	Тема 3.6. Як ухвалюються закони? Законодавчий процес в Україні: вияв законодавчої ініціативи, підготовка закону, обговорення законопроекту, ухвалення закону, підписання закону, повернення закону на доопрацювання (право вето), оприлюднення закону, введення закону в дію. Лобіювання	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● описують роль і функції Голови Верховної Ради України, секретаріату, народних депутатів / депутаток, фракцій, журналістів / журналісток, громадськості у законодавчому процесі; ● формують уявлення про лобіювання інтересів у парламенті; ● моделюють процес ухвалення закону; ● демонструють здатність пропонувати конструктивні рішення щодо розв'язання соціальних, політичних та інших суперечностей; ● виявляють нульову толерантність до проявів корупції у діяльності парламентарів / парламентарок 	1
4	Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: впливаємо		4
4.1	Тема 4.1. Як взаємодіяти із парламентом? Інструменти політичної партисипації громадян / громадянок: звернення, електронна петиція, парламентські слухання, обговорення законопроектів, запит на доступ до публічної інформації, мирні зібрання тощо. Участь молоді у формуванні державної молодіжної політики. Адвокація	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують можливості взаємодії громадян / громадянок із парламентом, нормативне підґрунтя; ● описують процедури використання інструментів політичної партисипації: звернення, електронна петиція, парламентські слухання, пленарне засідання, запит на доступ до публічної інформації, демонстрація, мітинг, хода, пікетування, адвокація, електронний кабінет громадянина; ● моделюють процес розробки адвокаційної кампанії, націленої на внесення змін до державної молодіжної політики; ● практикують командну роботу для досягнення спільних цілей; ● демонструють налаштування використовувати різні інструменти участі громадян / громадянок у вирішенні державних справ, зокрема через взаємодію з парламентом 	1
4.2	Тема 4.2. Як взаємодіяти з народним депутатом/ народною депутаткою України? Приймальня народного депутата / народної депутатки України. Звіт народного депутата / народної депутатки України. Помічник / Помічниця — консультант / консультантка народного депутата / народної депутатки України	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● характеризують можливості взаємодії громадян / громадянок із народним депутатом / народною депутаткою України, знають нормативне підґрунтя; ● описують процедури використання інструментів взаємодії з народним депутатом/ народною депутаткою України: звітування народного депутата / народної депутатки України, прийом народного депутата / народної депутатки України, звернення до народного депутата / народної депутатки України; ● моделюють процес обговорення звіту народного депутата / народної депутатки України перед виборцями; ● практикують командну роботу для досягнення спільних цілей; ● демонструють налаштування використовувати різні інструменти участі громадян / громадянок у суспільно-політичному житті, зокрема через взаємодію з народними депутатами / депутатками України 	1

№	Орієнтовний тематичний зміст	Очікувані результати навчальної діяльності здобувачів освіти	Кількість годин
4.3	<p>Тема 4.3. Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України.</p> <p>Орієнтовний тематичний зміст базується на інформації про представницьку демократію та парламентаризм в Україні, опрацьовану під час розгляду попередніх тем</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● розробляють та проводять для учнів та учениць свого закладу освіти навчальний квест з теми представницької демократії та парламентаризму в Україні; ● практикують командну роботу, співпрацю та взаємодію з іншими у різних навчальних ситуаціях, ефективну роботу з різними джерелами інформації, креативний підхід у розв'язанні завдань; ● пояснюють фактори, які допомогли досягти успіху під час проведення навчального квесту або призвели до виникнення проблеми; ● налаштовані продовжувати досліджувати парламентаризм в Україні та світі 	1
4.4	<p>Тема 4.4. Наш парламент: досліджуємо, розуміємо та впливаємо. Верховна Рада України — місце, де твориться демократія</p>	<p>Учні / учениці:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про мету, процедуру та правила проведення оксфордських дебатів; ● практикують навички аргументування своєї позиції, аналізу аргументів інших та формулювання контраргументів; ● наводять приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із розвитком парламентаризму, пояснюють їхній вплив на людину, певні соціальні групи та суспільство в цілому; ● визнають цінність парламенту як демократичної інституції в контексті створення умов для гідного життя людей та верховенства права; ● відстоюють позицію про значимість Верховної Ради України в життєдіяльності нашої держави та співучасті громадян / громадянок в управлінні державними справами через взаємодію з парламентом 	1

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ І КОРИСНИХ ПОКЛИКАНЬ

Нормативно-правові акти

1. Загальна декларація прав людини. Неофіційний переклад: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. № 217 А (III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конвенція ООН про права дитини. Офіційний переклад: редакція зі змінами. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.1995 р. № 50/155. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини: Рекомендація СМ/Рес(2010)7, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 11.05.2010. URL: <https://docu.in.ua/wp-content/uploads/2014/01/xartia.pdf>
4. Акт проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
5. Конституція України: Документ Верховної Ради України № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про громадянство України: Закон України № 2235-III. Редакція від 5.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
7. Про Державний реєстр виборців: Закон України № 698-V. Редакція від 27.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>
8. Про доступ до публічної інформації: Закон України № 2939-VI. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
9. Про звернення громадян: Закон України № 2939-VI. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
10. Про комітети Верховної Ради України: Закон України № 116/95-ВР. Редакція від 13.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Про освіту: Закон України № 2145 — VIII. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
13. Про основні засади молодіжної політики: Закон України № 1414-IX від 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
14. Про повну загальну середню освіту: Закон України № 463-IX. Редакція від 15.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
15. Про політичні партії в Україні: Закон України № 2365-III. Редакція від 12.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
16. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України № 1861-VI. Редакція від 23.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
17. Про статус народного депутата України: Закон України № 2790-XII. Редакція від 20.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>
18. Про Центральну виборчу комісію: Закон України № 1932-IV. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text>
19. Виборчий кодекс України: Документ Верховної Ради України № 396-IX. Редакція від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

20. Положення про порядок організації та проведення відкритих відвідувальних заходів у Верховній Раді України: Розпорядження Голови Верховної Ради України № 582. Редакція від 28.08.2019. URL: https://www.rada.gov.ua/documents/origin_docum/2592.html
21. Положення про Апарат Верховної Ради України: Розпорядження Голови Верховної Ради України № 769/11-РГ. Редакція від 07.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769/11-%D1%80%D0%B3#Text>
22. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249613934>
23. Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: В редакції розпорядження КМУ № 893-р від 08.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2022-%D1%80#Text>
24. Про затвердження типових положень про молодіжні ради: Постанова КМУ № 1198-2018-п. Редакція від 19.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>

Ресурси вебпорталу Верховної Ради України

1. 3D тур парламентом. Карти Google. URL: https://www.google.com/maps/@50.447086,30.5373766,3a,84y,317.77h,86.85t/data=!3m7!1e1!3m5!1sAF1QipPOQAVyRBdT_Nfs8AJLHxEilvX6PEizMTqAQbJN!2e10!3e12!7i11000!8i5500
2. Відділ інформаційних ресурсів та відкритих заходів. Верховна Рада України. URL: <http://lib.rada.gov.ua/index.jsp>
3. Електронний кабінет громадянина. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/idsrv>
4. Електронний протокол. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_el_h
5. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
6. Етапи публічної політики. Верховна Рада України. URL: <http://itd.rada.gov.ua/PublicPolicy/uk/stages>
7. Міжнародна діяльність. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/internacive>
8. Порядки денні пленарних засідань. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/awt/71>
9. Результати розгляду питань порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_pd1
10. Статистика голосувань народних депутатів. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_el_h_stat
11. Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr>
12. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/documents/Stenbul_pz
13. Термінологія законодавства. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>
14. Управління з питань звернень громадян Апарату Верховної Ради України. Верховна Рада України. URL: <http://vzvernen.rada.gov.ua>

15. Хід пленарних засідань Верховної Ради України. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/hpz9>
16. Хронологія розгляду питань порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_h1

Навчально-методичні матеріали

1. Абетка політична. Громадянське суспільство і політика : навчальний посібник/За наук. ред. О. Радченка. Вид. 11-ге, доп. і перероб. Київ, 2016. 48 с. URL: https://iri.org.ua/sites/default/files/resources/iri.org.ua/sites/default/files/resources/Громадське%20суспільство%20і%20політика_1.pdf
2. Берроуз Г. Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу. Київ : ТОВ «Гнозіс», 2018. 284 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/IFES-Ukraine-Democrasy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v1-2018-08-29-Ukr.pdf>
3. Голосування поза шаблоном. Практичний посібник щодо підвищення обізнаності молодих виборців. Рада Європи. 2020. 68 с. URL: <https://rm.coe.int/vote-outside-the-box-ukr/16809fc27b>
4. Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л. Громадянська парламентська просвіта в закладах освіти України: Аналіт. звіт за результатами соціол. опитування освітян та учнів/за заг. ред. Паращенко Л. Київ : [Б. в.], 2020. 96 с. URL: https://edudevelop.org.ua/images/files/Analit_zvit_postorinkovy_2021.pdf
5. Громадянська участь: підготовка аналітики, адвокація та втілення змін/П. Казмеркевич, О. Коваленко, О. Гвоздік та ін. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2019. 68 с. URL: <https://rm.coe.int/coe-handbook-on-advocacy-policy-analysis-and-development-ukr/168097ed36>
6. Компас : Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Друге видання/П. Брандер, Л. де Вітте, Н. Гані та ін. Страсбург : Видавництво Ради Європи, 2020. URL: <https://rm.coe.int/compass-2020-ukr-yfdua/1680a23873>
7. Культура й практика викладання прав людини: поради, вправи, симуляційні ігри : Метод. зб. для використання в освіт. процесі для 5–11 кл. за результатами проєкту SIMs/Г. Будейчук, О. Войтенко, М. Гриньова та ін. Харків : Дім Реклами, 2021. 220 с. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1YjvHkEV-Df1e-k41nZZL8HH9846N5rZP>
8. Кобець Р. Засади комунікативного супроводу державної політики. Посібник. Київ : МГО «Інтерньюз-Україна», 2013. 189 с. URL: <https://www.irf.ua/files/ukr/programs/civsoc/kobets.pdf>
9. Лебідь А., Назаров М. Інструменти громадської участі в Україні : навчально-методичний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 73 с. URL: https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Posibnik_instrumenty.pdf
10. Методичний посібник для роботи з дітьми та молоддю. Ми можемо більше! Вчимося грамотно обирати владу/М. Іванцов, І. Іванюк, Л. Паращенко, Ц. Тавшавадзе, Т. Раше. Берлін : Спілка DRA e. V., Б, 2018. 148 с. URL: https://austausch.org/files/DRA/Publikationen/Mehr%20bewegen/MB_Methodenbuch_UA.pdf
11. Мій Парламент: розумію і впливаю : Метод. посіб. з громад. парлам. просвіти для роботи з дітьми та молоддю/М. Гриньова, І. Іванюк, Л. Паращенко, Л. Юрчишин. Київ : [Б. в.], 2020. 96 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720884/1/posibnyk_redact.pdf
12. Партисипація дітей і молоді: міжнародний досвід та практичні рішення : Метод. посіб. для роботи з дітьми і молоддю/В. Штанге, М. Гриньова та ін. Берлін : Спілка

- DRA e. V., 2020. 220 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1uKta3k5qzLERL3X680kgAKGn3cxGbjY7/view>
13. Політологія : навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / За наук. ред. В. С.Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 540 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1854/1/Політологія_29_10_2018.pdf
 14. Посібник з адвокації прав молоді. [Б. м.] : [Б. в.]. 44 с. URL: <https://fundraiser.games/uploads/files/materials/17/d237fe941486c909e5f48f55d8f04c75.pdf>
 15. Серія посібників Ради Європи з Освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини «Живемо в демократії». URL: <https://www.living-democracy.com/uk/teachers/>
 16. Скажи своє слово! Посібник з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті. Страсбург — Біла Церква : Видавництво ради Європи — Час змін Інформ, 2016. URL: <https://rm.coe.int/have-your-say-manual-ukr/1680789a84>
 17. Ткачук А., Ткачук О. Що таке демократія? Знати, розуміти, застосовувати. Посібник для молоді і не тільки. Київ : ТОВ « Вид-во Юстон», 2020. 96 с. URL: https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/shho-take-demokratiya_sajt.pdf
 18. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Хартія для кожної людини. Рада Європи, 2016. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680699628>
 19. Школа — територія прав людини. Навчально-методичні матеріали з освіти у сфері прав людини для загальноосвітніх навчальних закладів-учасників проекту «Школа — територія прав людини» / О. Козорог, С. Ратушняк, А. Кінаш, С. Буров, О. Войтенко. URL: [Posibnyk1.pdf](https://posibnyk1.pdf) (helsinki.org.ua)

Наукові публікації

1. Аліксійчук О. Аналіз тенденцій міжпарламентської взаємодії України та ЄС. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. 2021. № 13. С. 26–34. URL: <https://fir.dp.ua/index.php/FIP/article/view/1067/1214>
2. Батанов О. Парламентаризм як феномен і категорія сучасного конституційного права. Правова держава. 2022. № 33. С. 278–289. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.vipusk-33_2022_.pdf#page=278
3. Буткалюк Г., Коверко С. Історико-правова генеза парламентаризму в Україні. Подільський науковий вісник. 2019. № 4. С. 107–112. URL: http://pnv.in.ua/images/Magazine/4_2019.pdf#page=107
4. Гошовська В., Пашко Л., Даниленко Л. Посилення інституційної спроможності Верховної Ради України як умова подолання кризи вітчизняного парламентаризму. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2019. № 1. С. 31–42. URL: https://www.researchgate.net/profile/valentyna-goshovska-/publication/338206079_posilenna_institucijnoi_spromoznosti_verhovnoi_radi_ukraini_ak_umova_podolanna_krizi_vitcziznanogo_parlamentarizmu/links/5f6097b592851c07896793ad/posilenna-institucijnoi-spromoznosti-verhovnoi-radi-ukraini-ak-umova-podolanna-krizi-vitcziznanogo-parlamentarizmu.pdf

5. Кавилін О. Інституалізація політичної участі молоді в сучасній Україні: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Івано-Франківськ, 2016. 220 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_kavylin.pdf
6. Колюх В. Парламентська республіка в Україні: перспективи й перешкоди. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 43. С. 176–180. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/198128/198373>
7. Криховецький І. Теоретичні підходи до вивчення історії українського парламентаризму. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. № 13 (25). 2022. С. 69–75. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/Криховецький.pdf>
8. Кройтор А. Конституційні засади становлення парламентаризму в Україні. Актуальні проблеми політики. 2017. № 59. С. 223–238. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13761/Кройтор%20А.%20В.%20Конституційні%20засади%20становлення%20парламентаризму.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
9. Павленко В. Вибори та виборча система в Україні: історико-правовий аналіз. Юридична наука. 2020. № 104. С. 485–496. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/117/112>
10. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації : монографія/За наук. ред. Л. Кияшко. Київ, 2014. 216 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9068/1/Політична%20участь%20моногрфія.pdf>
11. Сачко Д. Особливості, історія та перспективи сучасного парламентаризму в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. № 2. С. 74–81. URL: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.10>

Інформаційні матеріали

1. Аякуніх? Світові парламентські практики/Н. Бабинська та ін. 2018. 124 с. URL: <https://rada.oporaua.org/analitika/a-iaak-u-nykh/22934-a-yak-u-nikh-svitovi-parlaments-ki-praktiki-vipusk-2018>
2. Вебінар «Все про електронні петиції до Верховної Ради України». YouTube. URL: https://youtu.be/X2_Ax7pO9nA
3. Верховна Рада України відкрита до дітей. Інтерактивна експозиція. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1XdCeY9loxm-uRKOOCVsvwILZK1GIFWKJ>
4. Взаємодія громадянина з державою: як підготувати дітей до голосування на виборах. YouTube. URL: <https://youtu.be/65Jb4l8Z64o>
5. Вибори «М18». YouTube. URL: <https://youtu.be/IvnqfhGQb3w>
6. Вибори. Цифрові технології. Права людини. Документи Ради Європи. 2020. 280 с. URL: <https://rm.coe.int/elections-digital-human-rights-coe/16809e960a>
7. Відео про депутата. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9vESwst4xrQ>
8. Вірна Н. Місцеві вибори у світі: голосують іноземці та ті, кому 16. Рада. URL: <https://rada.oporaua.org/analitika/a-iaak-u-nykh/7447-mistsevi-vibori-u-sviti-golosuyut-inozemtsi-ta-ti-komu-16>
9. Всеукраїнська імітаційна гра — вибори для дітей і молоді М18 2020. YouTube. URL: <https://youtu.be/ashBNOkeNjw>
10. Громадянська парламентська просвіта в умовах війни: зміст, форми, технології. Експертний круглий стіл з нагоди 32-річчя українського парламентаризму. YouTube. URL: <https://youtu.be/Tz74kizcmfA>

11. Гленсі Дж. Де народжується демократія: 10 найдивовижніших парламентів світу. BBC NEWS УКРАЇНА. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2016/06/160629_vert_cul_worlds_ten_government_buildings_vp
12. Дубле І. Дезінформація та виборчі кампанії. Рада Європи. 2019. 36 с. URL: <https://rm.coe.int/coe-desinformation-and-electoral-campaigns-ukr-final-1-/16809f1593>
13. Екскурсія будинком Верховної Ради України. Верховна Рада України. Бібліотечно-бібліографічні ресурси. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/excursion/arhitecture.html>
14. Електронні петиції — це просто. YouTube. URL: <https://youtu.be/7p-fn65xKTc>
15. Звернення до народного депутата. YouTube. URL: <https://youtu.be/plqmhkQB1vc>
16. Історія українського парламентаризму: від Віча Київської Русі до Верховної Ради України. Верховна Рада України. Бібліотечно-бібліографічні ресурси. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/excursion/parlamentaryzm.html>
17. Кагуй П. 30 років тому. Референдум 1991 року про незалежність України і розпад СРСР (архівні фото). Радіо Свобода. Фотогалереї. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/referendum-pershoho-hrudnia-1991-roku-pro-nezalezhnist-ukrayiny-arkhivni-foto/30287132.html>
18. Константинівська А. А як у них? Взаємодія президента та парламенту. Рада. URL: <https://rada.opora.ua.org/analitika/a-ia-k-u-nykh/19776-a-ia-k-u-nykh-vzaiemodiia-prezidenta-ta-parlamentu>
19. Константинівська А. А як у них? Електронне голосування. Рада. URL: <https://rada.opora.ua.org/analitika/a-ia-k-u-nykh/23280-a-ia-k-u-nykh-elektronne-holosuvannia>
20. Маурер А. Цифрові технології у виборах. Питання, висновки та перспективи. Рада Європи. 2020. 70 с. URL: <https://rm.coe.int/ardita-driza-mauer-digital-ech-regul-ukr/16809e7f8e>
21. Мій/Наш парламент. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/100010235857665/videos/1131527310531787/>
22. Мій Парламент: розумію і впливаю. Інформаційний плакат. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1XdCeY9loxm-uRkoOCVsvwILZK1GIFWKJ>
23. Освітній фільм «Як працює парламент». YouTube. URL: <https://youtu.be/pmKn6XjXboI>
24. Парламентський контроль та державні органи, підзвітні ВРУ. YouTube. URL: <https://youtu.be/WUqoPQXdcqA>
25. Повноваження Верховної Ради та народних депутатів України. YouTube. URL: <https://youtu.be/Pm6DGu3LtQM>
26. Портал громадського обговорення законопроектів. YouTube. URL: <https://youtu.be/yL0uYVEb18>
27. Про законодавчий процес. YouTube. URL: <https://youtu.be/sGvmY6rGar4>
28. Про діяльність народних депутатів України. YouTube. URL: <https://youtu.be/gk2-hYYUnKA>
29. Проект М18. Місцеві вибори 2015. YouTube. URL: https://youtu.be/TOW_SKJf22U
30. Просвітницькі центри при парламентах (досвід країн Європейського Союзу, Австралії, Канади, Сполучених Штатів Америки та Великої Британії). Інформаційна довідка. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29495.pdf>
31. Про установчу функцію Верховної Ради. YouTube. URL: <https://youtu.be/Fl69G6HhYRc>
32. Розумійте свій парламент та контролюйте його. YouTube. URL: <https://youtu.be/MkbHGNk4ssk>
33. Функції Верховної Ради України. YouTube. URL: <https://youtu.be/RALAcTlBPAc>
34. ЦВК: просвіта № 2 про демократію. Відео. YouTube. URL: <https://youtu.be/fvIij2p6z40>

35. Хотин Р. Один із якорів української ідентичності. Чому Конституція Орлика є актуальною і в наш час?. Радіо Свобода. Суспільство. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pylyp-orlyk-konstytutsiya-aktualna-i-v-nash-chas/31409492.html>
36. ЦВК: просвіта № 10 про принципи виборчого права. YouTube. URL: <https://youtu.be/6LSkwgVISK4>
37. Юрчишин Л. Як підготувати дітей до голосування на виборах? Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/vzayemodiya-gromadyanyna-z-derzhavoyu-yak-pidgotuvaty-ditej-do-golosuvannya-na-vyborah/>
38. Як контролювати народних депутатів за допомогою телеграму (Телеграм-бот «Депутат на долоні»). YouTube. URL: <https://youtu.be/qK1t-I2Dt4U>
39. Як звернутися до народного депутата? YouTube. URL: <https://youtu.be/kxJMMANKSM>
40. Як правильно працювати з депутатами. Відеопідказка для активних громадян. YouTube. URL: <https://youtu.be/5mvzuV-YJxE>
41. Як працює Верховна Рада України. Інформаційний плакат. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1XdCeY9loxm-uRkoOCVsvwILZK1GIFWKJ>
42. The Power of Youth: ефективні інструменти участі молоді. Короткий виклад. 2019. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/3556/file/Youth%20participation%20Summary%20in%20Ukrainian.pdf>

Корисні посилання

- Атестація депутатів місцевих рад. URL: <https://attestation.in.ua/>
- Голос України. Газета Верховної Ради України. URL: <http://www.golos.com.ua>
- Демократична школа. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/>
- Мережа «М18: Ми можемо більше!» у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/m18.ukr>
- Міжнародна освітня онлайнплатформа «Живемо в демократії». URL: <https://www.living-democracy.com/uk/>
- Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики». URL: <https://edudevelop.org.ua>
- Онлайнкурс для школярів «Наш парламент: вивчаємо та розуміємо». URL: <https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:EEF+EEF-009+2021/about>
- Онлайнкурс «ПРОсто про вибори». URL: <https://www.cvipro.com/>
- Онлайнкурс «Людина та держава. Правила гри». URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra+LAW101+law101/about>
- Освітній центр Верховної Ради України. URL: <https://osvita.rada.gov.ua>
- Освітній Центр Верховної Ради України в інстаграмі. URL: https://www.instagram.com/education_center_of_vru/
- Освітній Центр Верховної Ради України у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/educationcenterofVRU>
- Підтримка демократичних післявоєнних виборів в Україні. Публікації проекту. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/electoral-practice-project-publications>
- Програма USAID «РАДА: НАСТУПНЕ ПОКОЛІННЯ». URL: <https://internews.ua/rang>
- Проект «М18: Ми можемо більше!». URL: <https://m18.org.ua>
- Рада Опора. URL: <https://rada.oporaua.org/>
- Рух Чесно. URL: <https://www.chesno.org/post/410/>
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua>

- ЦБК: Просвіта. URL: https://www.youtube.com/channel/UCEai_E8zETI0o74kcFuib2g/videos
- CITIZEN.IN.UA. URL: <https://www.citizen.in.ua/>
- Inter-Parliamentary Union. URL: <https://www.ipu.org/national-parliaments>
- Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/classroom-materials/>
- National Parliaments. URL: <https://www.ipu.org/national-parliaments>
- UK Parliament. URL: <https://learning.parliament.uk/en/resources/>

МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВИКЛАДАННЯ
КУРСУ ЗА ВИБОРОМ
«НАШ ПАРЛАМЕНТ:
ДОСЛІДЖУЄМО,
РОЗУМІЄМО,
ВПЛИВАЄМО» ДЛЯ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
4-ГО, 9-ГО, 11-ГО КЛАСІВ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ПУТІВНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Навчання молодого покоління демократії, формування громадянських компетентностей, підвищення рівня обізнаності про парламентаризм та розвиток здатності громадян до ефективної політичної партисипації є важливими завданнями української освіти. Одним з дієвих засобів виконання цього завдання є включення в освітній процес закладів загальної середньої освіти в межах варіативної складової навчального плану курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо». Курс за вибором розроблено для здобувачів освіти початкової (4 клас), базової (9 клас) та старшої (11 клас) школи.

Ці методичні рекомендації адресовано педагогам, котрі виявили бажання впроваджувати основи представницької демократії та парламентаризму і викладати курс за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо». Щоб подорож у світ парламентаризму була цікавою й результативною для всіх учасників освітнього процесу, пропонуємо скористатися цим путівником та, спираючись на власний педагогічний досвід, обрати разом з учнями свій шлях.

Процес пізнання парламентаризму має бути усвідомленим, продуктивним і захопливим для учнів та учениць, відтак варто використовувати нові інтерактивні технології громадянської освіти, підтримуючи активне навчання та синергію можливостей формальної і неформальної освіти в початковій, середній і старшій ланках шкільної освіти.

Тож як вчителю обрати правильний маршрут?

Крок 1. Ознайомтеся з пояснювальною запискою до комплекту навчальних програм курсу за вибором, яка дасть вам відповіді щодо низки питань: Чому саме цей курс є актуальним для вашого закладу? Яка його мета, завдання та прогнозовані навчальні результати? Який його компетентнісний потенціал? Також в ній ви з'ясуєте характеристику змісту та структури курсу, опис особливостей навчального процесу та оцінювання. І, на завершення, кілька ключових питань етики викладання.

Крок 2. Оберіть навчальну програму курсу за вибором відповідно до класу, в якому плануєте викладати, ознайомтеся із її цілями, завданнями, орієнтовним тематичним змістом, а також очікуваними результатами навчальної діяльності здобувачів освіти й орієнтовним розподілом часу. А далі, користуючись правом на академічну свободу та враховуючи конкретний освітній контекст, можна буде розпочинати розробляти власну траєкторію викладання курсу.

Крок 3. Як? Як усе це втілити у життя? І щоб зможти. Продуктивно. Цікаво. У пошуках відповідей на ці запитання варто ознайомитися з рекомендованими навчальними активностями, запропонованими у методичному посібнику «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо», щодо викладання курсу на тому рівневі освіти, який ви обрали. Окрім того, навчальні активності містять інформаційні ресурси та нормативно-правові акти до кожної із тем програми

курсу. Варто лише пам'ятати ключову позицію: «рекомендовані» означає, що нам було б дуже приємно, якби вони стали вам у пригоді, водночас жодним чином не обмежуємо вас у використанні інших навчально-методичних ресурсів. Адаптивність і мобільність запропонованих в посібнику навчальних активностей допоможе вам обрати ефективну методичну стратегію, враховуючи конкретний освітній контекст.

Методичний посібник

https://edudevelop.org.ua/images/files/nash_parlament_posibnik.pdf

Крок 4. Верховна Рада України є відкритою. Один із доказів цього — вебпортал парламенту України, до освітнього потенціалу якого ми пропонуємо вам звертатися під час викладання курсу в тих частинах, які безпосередньо стосуються діяльності Верховної Ради України та її взаємодії з громадянами. Нижче ви знайдете детальні настанови.

Крок 5. На завершення пропонуємо ознайомитися із певними аспектами одвічного питання оцінювання, порадами щодо роботи з інформацією під час викладання та навчання, можливостями використання застосунків під час очного та дистанційного навчання, які ми зібрали вам як допомогу.

Кінцева зупинка — це ваше зважене рішення щодо викладання курсу за вибором з основ представницької демократії та парламентаризму «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» і сформоване бачення того, як це зробити доступним, продуктивним та захопливим як для найменших школярів та школярів, які лише розпочинають дослідження народовладдя, так і для учнів та учениць середньої школи, що поглиблюють розуміння демократії, й старшої школи — юних громадян та громадян, котрі вступають у повноліття і мають бути готовими ефективно впливати на діяльність парламенту, використовуючи палітру інструментів політичної партисипації.

МОБІЛЬНІСТЬ ТА АДАПТИВНІСТЬ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ КУРСУ

Що?

Для реалізації навчальних програм курсу за вибором доцільно використовувати методичний посібник «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо», розроблений у супровід до викладання курсу на рівні початкової, середньої та старшої школи. Посібник містить рекомендовані навчальні активності, більшість з яких, як вже зазначено, за своїм змістом і формою проведення є взаємозамінними та відкритими до проявів педагогічної творчості (табл. 1).

Як?

Учителю / вчительці під час викладання цього курсу слід буде врахувати низку важливих аспектів, пов'язаних з ключовими підходами освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини і громадянської парламентської освіти. Тож, незважаючи на те, чи ви відчуваєте готовність до викладання курсу, радимо обов'язково опрацювати та керуватися у педагогічній практиці настановами, що містяться у матеріалах:

- Педагогіка партнерства. Фасилітація

Джерело: с. 19–21. Методична збірка для використання в освітньому процесі для 5–11 класів за результатами проекту «SIMSchool — симуляційні ігри для вивчення прав людини», що реалізується ГО «CRISP» і ГО «ЕдКемп Україна» у партнерстві з Європейським Союзом — Харків : Вид-во «Дім Реклами», 2021. 220 с. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1YjvHkEV-Df1e-k41nZZL8HH9846N5rZP>

- Прийоми, методи і технології викладання та навчання демократії й прав людини

Джерело: Навчаємо демократії (I). Частина III — Прийоми, методи і технології викладання та навчання демократії й прав людини. URL: <https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/>

- Методичні розробки уроків парламентаризму

Джерело: с. 25–26. Мій Парламент: розумію і впливаю. Методичний посібник з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю / Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. За загальною редакцією Паращенко Л. Київ : [Б. в.], 2020. 96 с. URL: <https://edudevelop.org.ua/publications/42-mij-parlament-rozumiyu-i-vplivayu.html>

- Квест як інтерактивний метод громадянської парламентської просвіти

Джерело: с. 66–68. Мій Парламент: розумію і впливаю. Методичний посібник з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю / Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. За загальною редакцією Паращенко Л. Київ : [Б. в.], 2020. 96 с. URL: <https://edudevelop.org.ua/publications/42-mij-parlament-rozumiyu-i-vplivayu.html>

- Як зрозуміти, чи є проєкт партисипації вдалим? Критерії та стандарти якості
Джерело: с. 44–49. Партисипація дітей і молоді: Міжнародний досвід та практичні рішення. Методичний посібник для роботи з дітьми і молоддю / Штанге В., Гриньова М., Тавшавадзе Ц., Попова А. URL: <https://drive.google.com/file/d/1uKta3k5qzLERL3X680kgAKGn3cxGbjY7/view>

Для чого?

Враховуючи прогнозовані цілі вивчення певної теми, пізнавальні особливості здобувачів освіти певної вікової категорії та конкретний освітній контекст можна буде обрати найбільш ефективні методичні стратегії. У пригоді вам може стати (не)конспект уроку, який міститься у додатках посібника.

Методичний посібник

https://edudevelop.org.ua/images/files/nash_parlament_posibnik.pdf

Таблиця 1

МОБІЛЬНІСТЬ Й АДАПТИВНІСТЬ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ КУРСУ: МЕТОДИЧНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ

Методична стратегія та педагогічна творчість

Під час опрацювання тем I розділу для використання у роботі вчителю / вчительці запропоновано низку навчальних активностей, розроблених на основі **навчально-методичних ресурсів з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини**. Зміст тем і добірку відповідних навчальних активностей можна адаптувати з урахуванням очікуваних навчальних результатів, пізнавальних можливостей учнів / учениць певного віку та конкретного освітнього контексту (до прикладу: доступних часових меж для вивчення теми, очної чи дистанційної форми навчання тощо). Водночас навчальні активності, дібрані для кожного рівня шкільної освіти, є взаємозамінними в межах одного розділу, тож вчитель / вчителька може схилитися на користь відмінної від запропонованої навчальної активності. Важливо проведення кожної навчальної активності завершувати коротким дебрифінгом / рефлексією.

4 клас	9 клас	11 клас
Розділ 1. Демократія. Людина. Права (3 год.)	Розділ 1. Демократія. Держава. Влада (3 год.)	Розділ 1. Демократія. Політика. Участь (3 год.)
Тема 1.1. Хто я? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Людина. Множинність ідентичності людини. Різноманітність у мені, спільнотах, до яких належу, суспільстві, у якому я живу	Тема 1.1. Хто ми? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Особистісна та соціальна ідентичності. Рівноправність і багатоманітність у демократичних спільнотах та суспільствах. Взаємозалежність індивідуального й спільного успіху	Тема 1.1. Хто я і хто ми? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Множинність індивідуальної та колективної ідентичності. Громадянська ідентичність. Конституція України про державу як основний гарант прав і свобод людини
Тема 1.2. Що таке права дитини? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Людська гідність. Демократія. Держава — основний гарант прав людини і прав дитини	Тема 1.2. Що таке права людини? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Права людини. Загальна декларація прав людини як вираження невід'ємних прав кожної людини. Ключові принципи прав людини	Тема 1.2. Що таке права та обов'язки громадянина / громадянки? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Громадянське суспільство і демократичне громадянство. Громадянин / громадянка України. Конституція України про права та обов'язки громадян / громадян

4 клас	9 клас	11 клас
<p>Тема 1.3. Що таке демократія? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Право на участь. Демократія. Принципи прав людини та демократії у демократичних спільнотах, суспільствах, державах</p>	<p>Тема 1.3. Що таке влада? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Право на участь. Влада — система відносин між людьми у спільнотах, суспільствах, державах. Представництво і делегування повноважень</p>	<p>Тема 1.3. Що таке політика? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Право на участь. Політика — демонстрація влади та процес розв'язання проблем спільнот, суспільств, держав. Політичний цикл</p>
<p><i>Методична стратегія та педагогічна творчість</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Під час опрацювання тем II розділу для використання у роботі вчителю / вчительці запропоновано низку навчальних активностей, розроблених на основі навчально-методичних ресурсів з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини і навчально-методичних ресурсів громадянської парламентської просвіти. Зміст тем і добірку відповідних навчальних активностей можна адаптувати з урахуванням очікуваних навчальних результатів, пізнавальних можливостей учнів / учениць певного віку та конкретного освітнього контексту (доступних часових меж для вивчення теми, очної чи дистанційної форми навчання тощо). Водночас навчальні активності, дібрані для кожного рівня шкільної освіти, є взаємозамінними в межах одного розділу, тож вчитель / вчителька може використати іншу навчальну активність, відмінну від запропонованої. Важливо проведення кожної навчальної активності завершувати коротким дебрифінгом / рефлексією. Для кожного рівня шкільної освіти запропоновано проведення у позаурочний час імітаційної гри «Обираємо наш парламент» або реалізацію партисипативної ініціативи «Вибори до учнівської класної ради». Водночас, зважаючи на конкретний освітній контекст, рішення може бути ухвалене на користь проведення виборів до ради іншої спільноти (наприклад, шкільної учнівської ради). Також вчителю / вчительці потрібно врахувати, що це завдання можна розглядати як партисипативний проєкт за умови легітимації проведених виборів або ж як імітаційну гру. Звичайно, перший підхід матиме кращий навчальний ефект, адже під час проведення «справжніх» виборів учнівство відчуватиме більшу значимість свого голосу і більшу відповідальність за свій вибір. 		
4 клас	9 клас	11 клас
<p>Розділ 2. Наш вибір: демократія у школі (4 год.)</p>	<p>Розділ 2. Наш вибір: демократія у громаді (4 год.)</p>	<p>Розділ 2. Наш вибір: демократія у державі (4 год.)</p>
<p>Тема 2.1. Беремо участь у шкільному самоврядуванні <i>Орієнтовний тематичний зміст:</i> Демократичне врядування у школі. Права учнівського самоврядування у школі, класі. Принципи, сфери, рівні участі учнівства у шкільному та класному самоврядуванні</p>	<p>Тема 2.1. Беремо участь у місцевому самоврядуванні <i>Орієнтовний тематичний зміст:</i> Місьцеве самоврядування. Право громадян / громадянок на участь у місцевому самоврядуванні. Принципи, сфери, рівні участі громадян / громадянок у місцевому самоврядуванні</p>	<p>Тема 2.1. Беремо участь в управлінні державними справами <i>Орієнтовний тематичний зміст:</i> Пряма та представницька демократія. Право громадян / громадянок України на участь в управлінні державними справами. Політична партисипація</p>
<p>Тема 2.2. Беремо участь у виборах <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Право обирати та бути обраним / обраною. Виборні органи учнівського самоврядування. Принципи та етапи проведення виборів до виборних органів учнівського самоврядування. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: I етап проведення виборів — підготовчий</p>	<p>Тема 2.2. Беремо участь у виборах <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Право обирати і бути обраним. Виборні органи місцевого самоврядування. Принципи та етапи проведення виборів до виборних органів місцевого самоврядування. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: I етап проведення виборів — підготовчий</p>	<p>Тема 2.2. Беремо участь у виборах <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Загальне виборче право. Виборчий кодекс України. Принципи та етапи проведення виборів до Верховної Ради України. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: I етап проведення виборів — підготовчий</p>

<p>Тема 2.3. Обираємо своїх представників / представниць вдумливо <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Виборці й кандидати. Передвиборча кампанія кандидатів до ради учнівського самоврядування. Передвиборчі програми кандидатів. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: II етап проведення виборів — основний</p>	<p>Тема 2.3. Обираємо своїх представників / представниць вдумливо <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Виборці та кандидати. Передвиборчі програми кандидатів. Базові політичні ставлення. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: II етап проведення виборів — основний</p>	<p>Тема 2.3. Обираємо своїх представників / представниць вдумливо <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Передвиборча кампанія виборів до Верховної Ради України. Політичні течії, партії. Роль ЗМІ у виборчому процесі. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: II етап проведення виборів — основний</p>
<p>Тема 2.4. Вибори: а як у дорослих? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Пряма і представницька демократія в Україні. Референдум. Типи виборів в Україні. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: III етап проведення виборів — завершальний</p>	<p>Тема 2.4. Вибори: а як на рівні держави? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Пряма та представницька демократія в Україні. Загальні принципи виборчого права. Принцип чесних виборів у виборчому праві України. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: III етап проведення виборів — завершальний</p>	<p>Тема 2.4. Вибори: а як в інших державах? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Парламентські вибори у різних країнах світу. Віковий виборчий ценз. Електронні вибори як альтернатива традиційним виборам. <i>Діяльність у позаурочний час</i> Імітаційна гра «Обираємо наш парламент» / партисипативна ініціатива «Вибори до учнівської класної ради»: III етап проведення виборів — завершальний</p>
<p>Методична стратегія та педагогічна творчість Під час опрацювання тем III розділу для використання у роботі вчителю(ьці) запропоновано низку навчальних активностей, розроблених на основі навчально-методичних ресурсів громадянської парламентської просвіти. Зміст тем та добірка відповідних навчальних активностей можна адаптувати з врахуванням прогнозованих навчальних результатів, пізнавальних можливостей учнів / учениць певного віку та конкретного освітнього контексту (наприклад: доступних часових меж для вивчення теми, очної чи дистанційної форми навчання тощо). Водночас навчальні активності, підібрані для кожного рівня шкільної освіти, є взаємозамінними в межах одного розділу, тож вчитель / вчителька може використати відмінну від запропонованої навчальну активність. Важливо проведення кожної навчальної активності завершувати коротким дебрифінгом / рефлексією.</p>		
<p>4 клас</p>	<p>9 клас</p>	<p>11 клас</p>
<p>Розділ 3. Верховна Рада України — український парламент (6 год.)</p>	<p>Розділ 3. Верховна Рада України: обізнані виборці — відповідальний парламент (6 год.)</p>	<p>Розділ 3. Верховна Рада України: відповідальний парламент — обізнані виборці (6 год.)</p>
<p>Тема 3.1. Що таке парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Три гілки влади в Україні: законодавча, виконавча, судова. Історія становлення українського парламентаризму. Верховна рада України — український парламент</p>	<p>Тема 3.1. Що таке парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Державна влада в Україні: законодавча, виконавча, судова. Україна — парламентсько-президентська республіка. Від віча часів Київської Русі до Верховної Ради України</p>	<p>Тема 3.1. Що таке парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Історія становлення та сьогодення парламентаризму в Україні й світі. Місце парламенту у державах з різними формами державного правління. Взаємодія українського парламенту з парламентами країн світу</p>

4 клас	9 клас	11 клас
<p>Тема 3.2. Що робить парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Верховна Рада України — законодавчий орган державної влади. Основні функції українського парламенту. Повноваження українського парламенту</p>	<p>Тема 3.2. Що робить парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Основні функції та повноваження українського парламенту. Співвідношення і розмежування повноважень парламенту та інших органів державної і місцевої влади. Взаємоконтроль органів державної влади</p>	<p>Тема 3.2. Що робить парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Становлення і розвиток функцій та повноважень Верховної Ради України. Затвердження і контроль за виконанням державного бюджету. Антикорупційна політика</p>
<p>Тема 3.3. Хто такі народні депутати / депутатки України? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Повноваження народного депутата / народної депутатки України. Об'єднання народних депутатів / депутаток України. Діяльність народного / народної депутата / депутатки України</p>	<p>Тема 3.3. Хто такі народні депутати / депутатки України? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Права та обов'язки народного депутата/ народної депутатки України. Депутатське звернення. Депутатський запит</p>	<p>Тема 3.3. Хто такі народні депутати / депутатки України? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Народний депутат/ народна депутатка України як політичний лідер / політична лідерка. Депутатська етика. Об'єднання за галузевою та професійною належністю, за політичними поглядами / вподобаннями, у стратегічних цілях</p>
<p>Тема 3.4. Як влаштований український парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Верховна Рада України — український парламент та центральна будівля, у якій працюють народні депутати / депутатки України. Структура українського парламенту</p>	<p>Тема 3.4. Як влаштований український парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Верховна Рада України — однапалатний парламент. Керівництво парламенту. Комітети. Комісії. Уповноважений / Уповноважена Верховної Ради України з прав людини</p>	<p>Тема 3.4. Як влаштований український парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Структура українського парламенту. Дослідницька служба Верховної Ради України. Парламентське видавництво</p>
<p>Тема 3.5. Як працює український парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Порядок роботи парламенту. Перша сесія новообраної Верховної Ради України. Складання присяги народними депутатами / депутатками України</p>	<p>Тема 3.5. Як працює український парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Регламент Верховної Ради України. Чергові й позачергові сесії. Відкриті та закриті пленарні засідання</p>	<p>Тема 3.5. Як працює український парламент? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Порядок роботи парламенту: пленарні засідання, погоджувальні ради, робота в комітетах, фракціях, комісіях і групах, робота з виборцями, «година запитань до уряду»</p>
<p>Тема 3.6. Як ухвалюються закони? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Конституція України — Основний закон нашої держави. Етапи законодавчого процесу в Україні. Право вето</p>	<p>Тема 3.6. Як ухвалюються закони? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Нормативно-правові акти, які ухвалює парламент. Законодавчий процес в Україні. Процес голосування. Електронна система для голосування «Рада»</p>	<p>Тема 3.6. Як ухвалюються закони? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Законодавчий процес в Україні: вияв законодавчої ініціативи, підготовка закону, обговорення законопроекту, ухвалення закону, підписання закону, повернення закону на доопрацювання (право вето), оприлюднення закону, введення закону в дію. Лобіювання</p>

Методична стратегія та педагогічна творчість

- Передбачено, що під час оглядового ознайомлення з інструментами політичної партисипації учні та учениці відпрацюють певні вміння і навички на практиці, симулюючи відповідні процеси. Враховуючи, що написання звернення є типовим завданням для уроків правознавства і громадянської освіти, вчителю / вчительці запропоновано опрацювати з учнями та ученицями інші, не менш доцільні у застосуванні, інструменти політичної партисипації. З огляду на конкретний освітній контекст вчитель / вчителька може звернутися не лише до запропонованих для певного рівня шкільної освіти інструментів, а й до інших. Так, у середній та старшій школі вибрати можуть учні та учениці.
- Для роботи запропоновано два навчальні квести. Завдання квестів можна комбінувати та адаптувати до конкретного освітнього контексту. Також заплановано, що учні / учениці старшої школи, користуючись цими матеріалами, а також звертаючись до отриманих під час вивчення курсу знань, розроблять і проведуть власний квест, водночас вчитель / вчителька може запропонувати їм взяти участь в розробленому квесті.
- Незважаючи на визначені рекомендовані форму й тему дебатів для кожного рівня шкільної освіти, вчитель / вчителька має можливість обирати саме той формат дебатів, проведення якого є найбільш відповідним для певного освітнього контексту та експериментувати з темою для дискусії.

4 клас	9 клас	11 клас
Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: досліджуємо (4 год.)	Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: розуміємо (4 год.)	Розділ 4. Верховна Рада України — відкритий парламент: впливаємо (4 год.)
Тема 4.1. Як взаємодіяти із парламентом? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Можливості взаємодії громадян / громадянок із парламентом. Звернення. Електронна петиція	Тема 4.1. Як взаємодіяти із парламентом? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Політична партисипація громадян / громадянок, її нормативне підґрунтя та форми. Електронний кабінет громадянина / громадянки. Звернення до Уповноваженого / Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена)	Тема 4.1. Як взаємодіяти із парламентом? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Інструменти політичної партисипації громадян / громадянок: звернення, електронна петиція, парламентські слухання, обговорення законопроектів, запит на доступ до публічної інформації, мирні зібрання тощо. Участь молоді у формуванні державної молодіжної політики. Адвокація
Тема 4.2. Як взаємодіяти з народним депутатом / народною депутаткою України? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Взаємодія народних депутатів / депутаток України з виборцями. Приймальня народного депутата / народної депутатки України. Звернення до народного депутата / народної депутатки України	Тема 4.2. Як взаємодіяти з народним депутатом / народною депутаткою України? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Приймальня народного депутата / народної депутатки України. Звернення до народного депутата / народної депутатки України. Запит на публічну інформацію до Верховної Ради України	Тема 4.2. Як взаємодіяти з народним депутатом / народною депутаткою України? <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Приймальня народного депутата / народної депутатки України. Звіт народного депутата / народної депутатки України. Помічник / помічниця (консультант / консультантка) народного депутата / народної депутатки України
Тема 4.3. Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Представницька демократія та парламентаризм в Україні. Навчальний квест	Тема 4.3. Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Представницька демократія та парламентаризм в Україні. Навчальний квест	Тема 4.3. Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Представницька демократія та парламентаризм в Україні. Навчальний квест
Тема 4.4. Наш парламент: досліджуємо, розуміємо та впливаємо <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Дебати на тему: «Закони (правила) дають можливість розв'язувати конфлікти»	Тема 4.4. Наш парламент: досліджуємо, розуміємо та впливаємо <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Дебати на тему: «Єдиним джерелом влади в Україні є народ»	Тема 4.4. Наш парламент: досліджуємо, розуміємо та впливаємо <i>Орієнтовний тематичний зміст</i> Дебати на тему: «Верховна Рада України — місце, де твориться демократія»

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ОФІЦІЙНОГО ВЕБПОРТАЛУ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ

Що?

Вебпортал парламенту України¹ — офіційне джерело інформації Верховної Ради України, що забезпечує висвітлення інформації про її діяльність, а також роботу парламентських органів та апарату Верховної Ради України. Вебпортал сприяє обміну інформацією з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, взаємодії з урядовими і неурядовими організаціями інших країн, із громадськістю. Так, у 2018 році його визнано найбільш відвідуваним серед сайтів парламентів держав-членів ООН².

URL: <https://www.rada.gov.ua>

Як?

Залежно від педагогічної стратегії вивчення тієї чи іншої теми, інформацію, розміщену на вебпорталі парламенту України, можна використовувати безпосередньо як під час проведення уроків в межах нашого курсу, так і для виконання самостійних інформаційно-дослідних завдань у позаурочній діяльності (табл. 2). Звичайно, під час організації роботи з інформаційними ресурсами вебпорталу парламенту України варто враховувати вікові та пізнавальні особливості здобувачів освіти.

Для чого?

Вебпортал парламенту України є потужним джерелом офіційної інформації в Україні. І якщо для здобувачів освіти молодшої школи портал може стати своєрідним унаочненням ключових аспектів діяльності парламенту, то для здобувачів середньої та старшої — набором кейсів для дослідження з проєкцією використання набутих знань і розвинутих навичок у подальшій взаємодії з Верховною Радою України.

URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сайт_Верховної_Ради_України

¹ Офіційний вебпортал Верховної ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/2> Сайт Верховної Ради України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сайт_Верховної_Ради_України

Таблиця 2

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ОФІЦІЙНОГО ВЕБПОРТАЛУ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ

Ключове питання	Що можна використати?	Як можна використати?	Для чого використовуємо?
Що таке парламент?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> «Законодавство — Правова база діяльності парламенту» «Відкриті парламентські дані» 	<ul style="list-style-type: none"> Дослідити правову базу діяльності парламенту Обговорити, як забезпечується доступ до публічної інформації Верховної Ради України у форматі відкритих даних 	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомити значення поняття «парламент», його визначальну роль у правовій системі України, важливість доступу до публічної інформації
Які функції українського парламенту?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> «Законотворчість» «Діяльність» «Пресцентр» 	<ul style="list-style-type: none"> Дослідити функції українського парламенту, діяльність пресцентру 	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомити різноманіття та комплексність роботи парламенту Визначити його основні функції
Хто такі народні депутати / депутати України?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> «Законодавство — Правова база діяльності парламенту — Закон “Про статус народного депутата України”» 	<ul style="list-style-type: none"> Дослідити особливості правового статусу народного депутата України 	<ul style="list-style-type: none"> Визначити основні вимоги законодавства до народного депутата України Характеризувати його повноваження та законодавчі можливості
Яка структура українського парламенту?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> «Законодавство — Нормативно-правова база України — Розподіл за комітетами ВРУ» «Законодавство — Правова база діяльності парламенту» «Пресцентр — Новини комітетів» 	<ul style="list-style-type: none"> Дослідити структуру українського парламенту, принципи взаємодії між його різними структурними частинами, особливості формування комітетів 	<ul style="list-style-type: none"> Визначити структурні частини українського парламенту Знати про основні комітети та їхню діяльність Усвідомити цілісність його роботи
Як працює український парламент?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> «Законотворчість» «Діяльність» «Пресцентр» 	<ul style="list-style-type: none"> Дослідити порядок роботи українського парламенту 	<ul style="list-style-type: none"> Пояснювати поняття «регламент» Розуміти особливості впорядкування роботи українського парламенту
Як ухвалюються закони?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> «Законотворчість» 	<ul style="list-style-type: none"> Дослідити процес ухвалення закону під час імітації відповідної практики 	<ul style="list-style-type: none"> Визначити етапи ухвалення закону Усвідомити важливість дотримання чіткої законодавчої процедури для реалізації демократичних принципів

Ключове питання	Що можна використати?	Як можна використати?	Для чого використовуємо?
Як взаємодіяти із парламентом?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> ● «Громадськості» ● «Електронний кабінет громадянина» 	<ul style="list-style-type: none"> ● Дослідити різні можливості взаємодії з парламентом під час імітації відповідної практики 	<ul style="list-style-type: none"> ● Визначити різні можливості взаємодії з парламентом ● Усвідомити важливість участі громадян у житті суспільства та держави через взаємодію з парламентом
Як взаємодіяти з народним депутатом України?	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> ● «Громадськості» ● «Електронний кабінет громадянина» 	<ul style="list-style-type: none"> ● Дослідити різні можливості взаємодії з народним депутатом України під час імітації відповідної практики 	<ul style="list-style-type: none"> ● Визначити різні можливості взаємодії з народним депутатом України ● Усвідомити важливість участі громадян у житті суспільства та держави через взаємодію з народним депутатом України
Віртуальна екскурсія до Верховної Ради України	Вкладки: <ul style="list-style-type: none"> ● «RADA онлайн» ● «Громадськості — Відвідування парламенту» ● «Електронний кабінет громадянина» 	<ul style="list-style-type: none"> ● Дослідити різні можливості для відвідування Верховної Ради України 	<ul style="list-style-type: none"> ● Визначити різні можливості для відвідування Верховної Ради України ● Усвідомити важливість функціонування Верховної Ради України та власну роль проактивного громадянина / громадянки

ВЕРБАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Що?

Наш курс, як і низка інших курсів з громадянської освіти, особливий тим, що головна увага в ньому зосереджена на синергії можливостей і вимог особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів в організації освітнього процесу. А отже, актуальним постає питання ефективного оцінювання, яке насамперед орієнтоване на діяльнісний компонент навчання та мотивує здобувачів освіти до аналізу власного поступу відповідно до потреб формування стратегій розвитку, тобто спонукати до управління процесом власного навчання, виховання і розвитку.

Курс спрямований на активне використання вербальної форми оцінювання під час формувального і підсумкового його видів на основі здійснення спостереження за учнями та ученицями під час освітньої діяльності, проведення бесід та надання конструктивного зворотного зв'язку, оцінювання продуктів навчальної діяльності. Особливе місце у цьому процесі посідає самооцінювання та взаємооцінювання.

Як?

У вивченні курсу під час здійснення формувального оцінювання основним інструментом є конструктивний зворотний зв'язок вчителя / вчительки, який в контексті певної теми і практики освітньої діяльності має давати учням та ученицям інформацію про їхні сильні сторони, зони розвитку та кроки, необхідні для вдосконалення.

Зворотний зв'язок також є основним інструментом під час взаємооцінювання і самооцінювання, адже отримана від учнів та учениць інформація має бути використана вчителем / вчителькою для покращення освітнього процесу. Щоб учні та учениці могли контролювати власне навчання в межах курсу й відстежувати свій прогрес, корисним буде (не)зошит для здобувачів освіти, який міститься у додатках методичного посібника.

Після підсумкового оцінювання і на завершення курсу радимо використати персоналізовані свідоцтва досягнень (Шаблон свідоцтва досягнень міститься в додатках методичного посібника), які мають відображати взаємозв'язок між цілями освітнього процесу, критеріями успіху та індивідуальним поступом щодо обізнаності у сфері парламентаризму й пов'язаного з набутим досвідом практики демократичної участі.

Задля планування й розроблення ефективних стратегій вербального оцінювання і самооцінювання у межах викладання курсу, враховуючи, що оцінювання загалом виконує цілу низку функцій, серед яких мотиваційна, діагностувальна,

коригувальна, прогностична, розвивальна, навчальна, виховна та управлінська, пропонуємо ознайомитися з досвідом і порадами експертів та практиків.

- Позитивне оцінювання та самооцінювання — як проводити і навчити цього учнів

Джерело: Позитивне оцінювання та самооцінювання — як проводити і навчити цього учнів.

URL: <https://nus.org.ua/articles/pozytyvne-otsinyuvannya-ta-samootsinyuvannya-yak-provodyty-i-navchyty-tsogo-uchniv/>

- Як розробити систему оцінювання учнів

Джерело: Як розробити систему оцінювання учнів.

URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-rozrobyty-systemu-otsinyuvannya-uchniv/>

- Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики

Джерело: Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики.

URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>

- Формувальне оцінювання: приклади форм, які заповнюють фінські вчителі, діти та їхні батьки

Джерело: Формувальне оцінювання: приклади форм, які заповнюють фінські вчителі, діти та їхні батьки.

URL: <https://nus.org.ua/articles/formuvalnogo-otsinyuvannya-pryklady-form-yaki-zapovnyuyut-uchyteli-dity-ta-yihni-batky/>

- 8 цікавих технік, як оцінювати учнів, і що треба врахувати

Джерело: 8 цікавих технік, як оцінювати учнів, і що треба врахувати.

URL: <https://nus.org.ua/articles/8-tsikavyh-tehnik-yak-otsinyuvaty-uchniv-i-shho-treba-vrahuvaty/>

Для чого?

Формування внутрішньої мотивації до навчання загалом і дослідження парламентаризму зокрема є одним із пріоритетів курсу. Саме вербальне оцінювання якнайкраще дає можливість учням та ученицям відчувати маленькі перемоги на шляху до великого успіху в дослідженні, розумінні і спроможності впливати на парламент, становленні свідомих, активних громадян, здатних до ефективної політичної партисипації та політичного лідерства.

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ЗАСТОСУНКІВ ПІД ЧАС ОЧНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Що?

Онлайн-застосунки — інтернет-програми, які дають можливість розв'язувати конкретні прикладні завдання, зокрема і в межах освітнього процесу: організувати опитування чи обговорення, створити ментальну карту чи інтерактивний плакат тощо. Наразі побутує чимало онлайн-застосунків, які використовуються під час викладання та навчання в школі. Як серед них не загубитися?! Як обрати найбільш зручний для виконання певного завдання?! Питань виникає багато, однак найочевидніша порада: досліджуйте, тренуйтеся, експериментуйте!

Як?

Для того, щоб обрати «саме той» онлайн-застосунок варто скористатися таким алгоритмом:

- визначитися із навчальною активністю, поміркувати, яка діяльність є провідною (робота малими групами чи в парах, робота з картками, презентування, голосування, рейтингування, обговорення тощо);
- з огляду на форму освітнього процесу (онлайн чи офлайн уроку, асинхронне дистанційне навчання чи виконання завдань у позаурочний час тощо) детально продумати процедури виконання, виокремити серед них основні;
- звернутися до своєї «методичної скарбнички» або ознайомитися у табл. 3 із запропонованими застосунками, обрати той, що, найкраще, на вашу думку, зможе забезпечити виконання усіх складових (можливо, потрібно буде обрати декілька);
- якщо це перше знайомство з онлайн-застосунком, то треба докладно ознайомитися з описом його функцій, а також звернутися до навчальних відео або статей у мережі (інтернет);
- розробити з використанням обраного онлайн-застосунку навчальну активність і перед безпосереднім використанням на уроці апробувати її та за потреби удосконалити або звернутися до іншого застосунку;
- практикуємо навчальну активність з використанням онлайн-застосунку та аналізуємо цей досвід: робимо нотатки того, що варто врахувати на майбутнє, а можливо, міркуємо про застосування наступного разу чогось іншого;
- і варто пам'ятати: як би ми намагалися, інколи не можна продумати й передбачити усе, тож тренування та експериментування вітаються!

Для чого?

Останнім часом уявити організацію освітнього процесу без онлайн-застосунків просто неможливо. Ідеться не лише про їхнє використання під час дистанційної та змішаної форм навчання. Онлайн-застосунки є важливими інструментами у роботі з інформацією, для організації комунікації, дослідницької та проєктної діяльності. Зважаючи на те, що опанування курсу орієнтоване на активне та інтерактивне навчання, радимо не нехтувати можливістю використання онлайн-застосунків, які можуть допомогти зробити освітній процес більш цікавим та продуктивним.

Зауваги щодо проведення заняття онлайн

- Для інтерактивності рекомендуємо використовувати чат, онлайн-голосування, інтерактивні дошки тощо.
- Функція швидкого опитування у ZOOM так і називається «Опитування» (Poll). Також учні можуть реагувати на запитання учителя, вибираючи відповідну емоцію (реакцію) на панелі керування.
- Інші ресурси для швидкого опитування аудиторії:
 - Mentimeter <https://www.mentimeter.com/>,
 - Google Forms, Slido <https://www.slido.com/> (доповнення до Google Slides або Power Point),
 - PerDeck <https://www.peardeck.com/> (інтегрований з Google Classroom та Microsoft Office).
- Ресурси для проведення квізів, тестування, командних ігор:
 - Classtime <https://www.classtime.com/uk/>,
 - Kahoot <https://kahoot.com/>,
 - Quizizz <https://quizizz.com/>
- Для створення робочих аркушів рекомендуємо учням використовувати
 - Wizer <https://app.wizer.me/>,
 - Formative <https://www.formative.com/>
- Також хороший потенціал для використання мають інтерактивні (віртуальні) дошки —
 - Jamboard <https://jamboard.google.com/>,
 - Padlet <https://uk.padlet.com/>
- Та інші ресурси.

Таблиця 3

ОНЛАЙН-ЗАСТОСУНКИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО Й ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Інтерактивні дошки	
Jamboard	https://jamboard.google.com/
Padlet	https://uk.padlet.com/
Lino	http://linoit.com/home
Milanote	https://milanote.com
Webjets	https://www.webjets.io
Twilda	https://www.twiddla.com
Limnu	https://limnu.com
Bitpaper	https://www.bitpaper.io
Інтерактивний плакат	
ThinkLink	https://www.thinglink.com
Genially	https://www.genial.ly

Опитувальники	
Google Forms	
SurveyMonkey	https://www.surveymonkey.com
Wooclap	https://www.wooclap.com
Tricider	https://www.tricider.com
Інтерактивні опитувальники, ігри	
Classtime	https://www.classtime.com/uk/
Mentimeter	https://www.mentimeter.com
Slido	https://www.sli.do
Kahoot	https://kahoot.com/
Quizizz	https://quizizz.com/
Factile	https://www.playfactile.com/
WordWall	https://wordwall.net/uk
LearningApps	https://learningapps.org/
Quizlet	https://quizlet.com/
JeopardyLabs	https://jeopardylabs.com/
QuizWhizzer	https://quizwhizzer.com/
Презентації з елементами залучення аудиторії	
PerDeck	https://www.peardeck.com/
Slido	https://www.sli.do
Zeetings	https://www.zeetings.com
Nearpod	https://nearpod.com
3D презентації	
Emaze	https://www.emaze.com
Відеоексплейнер	
Renderforest	https://www.renderforest.com
Biteable	https://biteable.com
Листівки, плакати, брошури, логотипи тощо	
Canva	https://www.canva.com
Crello	https://crello.com/uk/home/
Онлайн-книги	
Ourboox	https://www.ourboox.com
Storyjumper	https://www.storyjumper.com
Bookcreator	https://bookcreator.com
WriteReader	https://www.writereader.com
Ментальні карти	
Mindomo	https://www.edrawsoft.com
MindMeister	https://www.mindmeister.com
Popplet	https://www.popplet.com

Стрічка часу	
Timetoast	https://www.timetoast.com
Інтерактивний робочий аркуш	
Wizer.me	https://wizer.me
Formative	https://www.formative.com/
Генератор хмар слів	
Mentimeter	https://www.mentimeter.com
AnswerGarden	https://answergarden.ch/
Slido	https://www.sli.do
WordItOut	https://worditout.com
Генератор випадкових чисел	
Wheel of Names	https://wheelofnames.com
FortuneWheel	https://www.fortunewheel.com/
Кросворди та інші цікаві дрібнички	
Crossword Labs	https://crosswordlabs.com/
Classtools	https://www.classtools.net/
Flippity	https://www.flippity.net

**Робота з інформацією:
ресурсні матеріали для здобувачів освіти**

	Дослідження у бібліотеці URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-4/
	Дослідження в мережі Інтернет URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-5/
	Проведення інтерв'ю та опитувань URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-6/

	Інтерпретація зображень URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-7/
	Ментальна карта URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-8/
	Створення плаката URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-9/
	Організація виставок URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-10/
	Підготовка і виголошення промови URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-11/
	Підготовка презентацій у програмі PowerPoint URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-12/
	Написання газетних статей URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-13/
	Проведення дебатів URL: https://www.living-democracy.com/uk/textbooks/volume-1/part-3/unit-2/tool-15/

Навчальне видання

НАШ ПАРЛАМЕНТ: ДОСЛІДЖУЄМО, РОЗУМІЄМО, ВПЛИВАЄМО

Навчальні програми курсу за вибором
з основ представницької демократії та парламентаризму
для закладів загальної середньої освіти
та методичні рекомендації для вчителів

Редактор *Леся Пізнюк*
Ілюстрації та дизайн обкладинки *Анастасія Кирпенко*
Макет, комп'ютерна обробка ілюстрацій
та верстка *Олександр Дружинський*

Формат 60×90 / 8.

Ум. друк. арк. 9,0. Обл.-вид. арк. 7,65.

Зам. № 915.

Надруковано:

«Майстер Книг»

м. Київ, вул. Максима Кривоноса, 2Б

E-mail: zamov@masterknyg.com.ua Телефон (044) 390-00-56

Свідоцтво про реєстрацію ДК №3861 від 18.08.2010

Іванюк Ірина, заступник голови правління ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», старший науковий співробітник Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, координаторка міжнародних освітніх проєктів, експертка та тренерка з питань громадянської освіти, мультикультурного діалогу, партисипативних проєктів

Гриньова Марія, методист науково-методичної лабораторії управлінської діяльності і забезпечення якості освіти кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», експертка та тренерка з питань освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, партисипації дітей і молоді, розвитку громадянських компетентностей

Паращенко Людмила, голова правління ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», директор Київського ліцею бізнесу, професор кафедри управлінських технологій університету «КРОК», доктор наук з державного управління, професор, керівниця, експертка та тренерка міжнародних проєктів з навчання демократії, розвитку громадянських компетентностей, партисипації дітей і молоді

Юрчишин Леся, вчителька історії, правознавства, громадянської освіти Новопечерської школи-ліцею I-III ступенів (м.Київ), найкраща вчителька громадянської освіти за версією премії Global Teacher Prize Ukraine 2020, розробниця інтегрованих курсів з історії, методична консультантка, тренерка з громадянської освіти та технологій навчання

